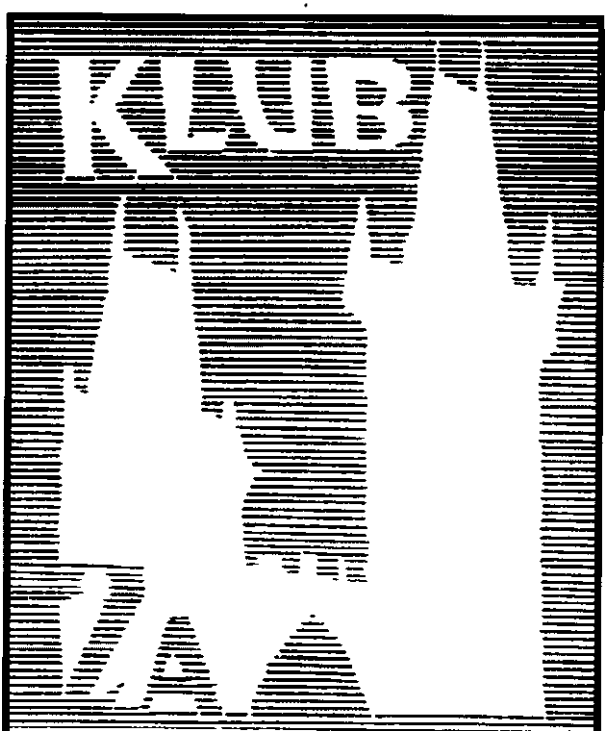

STAROU PRAHU

2/98

ZPRÁVY

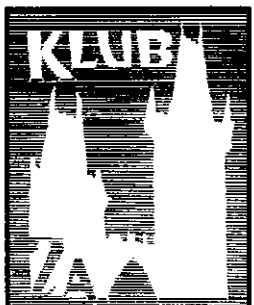

2/98

ZPRÁVY

PROGRAM KLUBU NA II. POLOLETÍ 1998

HOVORY O PRAZE

Pořádá Klub ve spolupráci s Obvodní knihovnou Prahy 5
v Národním domě na Smíchově, Náměstí 14. října 16, vždy v pondělí od 18 hodin.

265. *28. září*
80. výročí naší samostatnosti
Vzpomínky
JUDr. Oldřich Hora

266. *26. října*
Pražská statečnost
28. pěší pluk
PhDr. JUDr. Dobroslav Líbal

267. *16. listopadu*
Rekonstrukce Toskánského paláce
Ing. arch. Pavel Kupka

268. *14. prosince*
Aktuality z činnosti Klubu Za starou Prahu
Informují členové Domácí rady Klubu

Přednášky uvádí: PhDr. Helga Turková, členka Domácí rady Klubu.

VYCHÁZKY - PODZIM 1998

Vycházky se konají vždy v sobotu ve 14,30 hod.

10. října
Karlův most
Vycházku vede Josef Hrubeš
sraz: Křižovnické nám. před sochou Karla IV.

17. října
Vinohrady a práce arch. Antonína Turka
Vycházku vede dr. Miloš Pistorius
sraz: vestibul stanice metra trasy A Jiřího z Poděbrad

Zprávy Klubu Za starou Prahu

2/98

OBSAH

ČLÁNKY, ZAJÍMAVOSTI

V. Ledvinková, B. Nechvátal:
Čertův sloup na Vyšehradě 7
Marek Krejčí:
Z dějin bojů o záchranu pražských památek
Wettenglovský dům čp. 378-I. 15
Zdeněk Dušek:
Mizející dveřní kování 19
Alois Vanoušek:
Na Olšany nezapomínáme 23
Zdeněk Dušek:
Ze starých Košíř 26
Josef Hyzler:
Klub Za starou Prahu hostem v Řezně 27

ČINNOST A NÁZORY KLUBU

Dobroslav Líbal:
Rok 2000 – Praha město kulturního dědictví 30
Dobroslav Líbal:
Zapomenutý a potlačený vysoce kulturní počin pražský 32
Kateřina Bečková:
Informace o akcích sledovaných
Klubem Za starou Prahu 34
M. Polívka, H. Polívková, M. Krise:
Územní plán Prahy 1998 39

VÝROČÍ

Helena Polívková:
Architekt Kamil Ossendorf (3.6.1908-15.1.1994) 43
Dobroslav Líbal:
Inženýr architekt Josef Hyzler pětasedmdesátiletý 45
Jan Woletz:
Školní úvaha na téma Architekt Josef Hyzler 51

RECENZE

Richard Biegel:
Praha v plánech a projektech. Od středověku k současnosti 53
Kateřina Bečková:
The St. Michael Mystery (Mystérium sv. Michala) 55
Kateřina Bečková:
L. Sršeň - Obchod s uměleckými předměty v Čechách v 1. polovině 19. století (K zakladatelské úloze Franze Zimmera) 57

ČLENSKÁ INFORMACE

Výsledky hospodaření Klubu za rok 1997 59

Čertův sloup v Karlachových sadech na Vyšehradě.
Foto: A. Kleibl

ČERTŮV SLOUP NA VYŠEHRADĚ

V. Ledvinková - B. Nechvátal

Při procházce Vyšehradskými sady, kterým se opět vrátil jejich původní název, zaujmou naši pozornost tři válcovité „Čertovy sloupy", které se o sebe opírají a tvoří jakýsi jehlan. Původní název sadů byl Karlachovy, podle Mikuláše Karlacha (1831-1911), vlasteneckého probošta Královské kolegiátní kapituly sv. Petra a Pavla, známého iniciátora velkých staveb na Vyšehradě – především výstavby národního pohřebiště a Slavína, přestavby kostela sv. Petra a Pavla v novogotickém stylu (podle Josefa Mockera) aj. Minulá desetiletí nepřála místním názvům podle církevních hodnostářů, a proto byly přejmenovány na Vyšehradské sady. Od počátku devadesátých let jsou opět zvány sady Karlachovými.

Tři části sloupu mají tyto rozměry: nejdelší je dlouhý 240 cm, objem má 163 cm, druhý je dlouhý 170 cm při objemu 156 cm, třetí má délku 160 cm a objem 152 cm. Do povrchu parku jsou zapuštěny v průměru 20 - 30 cm, jejich konce jsou nerovné, nezaoblené, jakoby přeražené, zatímco vlastní povrch je jemně uhlazen. Celková délka mohla být téměř 6 m, váha se odhaduje na 3,5 tuny.

Archeologický ústav AV ČR, který na Vyšehradě provádí na žádost primátora systematický komplexní výzkum lokality od r. 1966, zařadil do svého programu jako jeden z dílčích úkolů interpretaci těchto tzv. Čertových sloupů. Při studiu písemných pramenů se nově zjistilo, že nejstarší zpráva o nich pochází z doby předbělohorské, z počátku 17. století. Německý kněz ze Slavkova Zachariáš Theobald ve svém spise „Bellum hussiticum etc." vydaném v roce 1609 ve Wittenbergu uvádí, že Čertův sloup je uložen na hřbitově u kostela Stětí sv.Jana Křtitele (Theobald 1609, s. 131). Tento zaniklý kostel, jehož torzo je částečně zachováno v barokní fortifikaci poblíž rotundy sv. Martina, pochází z druhé poloviny 14.století. Jeho prvotní zasvěcení v době předhusitské bylo sv. Kříže. Úvahy o tom, že stavba původně pocházela z románského období (V. Píša), se zatím neprokázaly. Stavba byla prvně zmíněna v písemných pramenech před r. 1352. Její původní funkce není zcela jasná, později zde byl farní kostel se hřbitovem, který zanikl v 18. století. Ve století 14. a na počátku 15. století (1434) náleželo patronátní právo vladykům z Nedvězí a Vrábí. V době pohusitské byl kostel obnoven a používán kališníky a dokonce byl prý zasvěcen památce Jana Husa.

Kostel byl archeologicky zkoumán v třicátých letech Karlem Guthem a v r. 1974-1975 Archeologickým ústavem ČSAV (B. Nechvátal). Na základě rozboru a analýzy renesanční ikonografie a výsledků sondážních archeologických výzkumů byl kladen do druhé poloviny 14. století do období Karla IV. a rekonstruován jako dvoulodí s dvěma podporami kleneb (Kašička-Nechvátal 1976, s.193-198) a pětibokým kněžištěm, které bylo

vysunuto ze středověké severovýchodní hradby. V roce 1624 bylo podle projektu nových hradeb ubouráno kněžiště a po roce 1654 stržena střecha, klenby, a staré obvodové zdi ubourány tak, aby nepřesahovaly korunu barokní kurtiny.

V těchto místech mělo renesanční městečko Hory Vyšehradu svou radnici a náměstí. Zaniklo po roce 1620 a bylo devastováno po roce 1654, kdy začala velká přestavba Vyšehradu na barokní pevnost. Tím také byla přerušena jeho sídlištní a náboženská kontinuita, hlavně díky stavbě monumentální barokní fortifikace, která byla v hrubých rysech dokončena před roce 1680 a je zachována do dnešních dnů. Rozsah městečka nepřekročil nikdy 50 domů.

K přerušení sídlištní a náboženské kontinuity v těchto místech přispělo i období husitské revoluce, což trvalo až do osmdesátých let 15. století, kdy se postupně začíná konstituovat Město Hory Vyšehradu, i když nikdy nedosáhlo právního statutu svého založení.

Následující zpráva o Čertově sloupu je z doby pobělohorské z roku 1632, kdy na Vyšehrad při své návštěvě Prahy zavítal saský kurfiřt, aby se s tímto místem seznámil. Vyjádřil se úsporně: ... „Může to být pravda, může to být i nepravda". Po skončení třicetileté války máme podrobnější a velmi zajímavou zprávu z roku 1655. Sekretáři pražské konzistoře přišel v roce 1655 list z Říma od známého kněze, který byl původem z Kladska. Proslulý kněz – exorcista – léčil ďáblem posedlého Švýcara Jakuba Zimmermanna a po těžké proceduře se mu zdařilo z jeho těla vypudit celou řadu ďáblů zvučných jmen jako byli: Dragon, Belzebub, Lucifer, Hodel, Psegzet a další. K velkému překvapení exorcisty ďábel jménem Zardan promluvil německy a přiznal, že on kdysi přinesl z Říma sloup na Vyšehrad. Nastupující osvícenství a skepticismus je obsaženo ve vyjádření pařížského lékaře Charlese Patina z roku 1695, který své průvodce na Vyšehradě překvapil otázkou, kdy se celá událost stala. Když dostal odpověď, že před mnoha tisíci léty, lakonicky poznamenal, že to se tedy sv. Petr musel prát s čertem ještě před svým narozením, a že se dávno před Kristovým narozením sloužila na Vyšehradě mše.

K Čertovu sloupu na Vyšehradě se váže barokní legenda, která je doložena v historické literatuře v celé řadě různých variant. Jako prvý ji podrobněji zaznamenal vyšehradský kanovník a barokní historik Jan Florián Hammerschmidt (1652-1735). V práci z roku 1700 - „Gloria et majestas regiae et exemptae Wissehradensis Ecclesiae etc." o dějinách Vyšehradu a exemptní Královské kolegiátní kapituly sv. Petra a Pavla, psané vlastenecky a v protireformačním duchu, vychází ze základního konceptu legendy, která je doložena v různých verzích. Vychází z představy o pomoci čerta při stavbě vyšehradského kostela a sázce s knězem o jeho duši, když přinese z Říma jeden sloup na stavbu, než bude dokončena mše svatá; vrátil se, ale pozdě. Čert prý ze vzteku mrštil sloupem o chrámovou střechu a sloup se rozlomil na tři části. Podle pověsti pomohl sv. Petr, který čerta bičoval důtkami a třikrát svrhl do moře a benátských lagun a tím způsobil jeho pozdní příchod. Podle sdělení prof. J. M. Veselého z vatikánské univerzity v Římě (Pontificia Universita S. Tommaso) se motiv čerta, který chce přispět na stavbu kostela, objevuje v celé řadě evropských legend barokní doby. V případě Vyšehradu je uváděn i kostel na předměstí Říma (Santa Maria in Trastavere), odkud čert vzal sloup a odnesl ho na Vyšehrad; tak je vysvětlován zde chybějící sloup.

Umístění sloupu v kostele sv. Petra a Pavla je doloženo v průběhu 17. století a v době pozdější. Tato barokní legenda zastiňovala, podle K. Krejčího, představu dokonce o pravé slávě Vyšehradu na počátku českých dějin jako druhého centra státnosti a přemyslovského státu. Tři části sloupu a díra ve stropě nad nimi, která se údajně nedala zazdít, byla ukazována jako bizarnost řadě cestovatelů a návštěvníků Vyšehradu v 17. a 18. století.

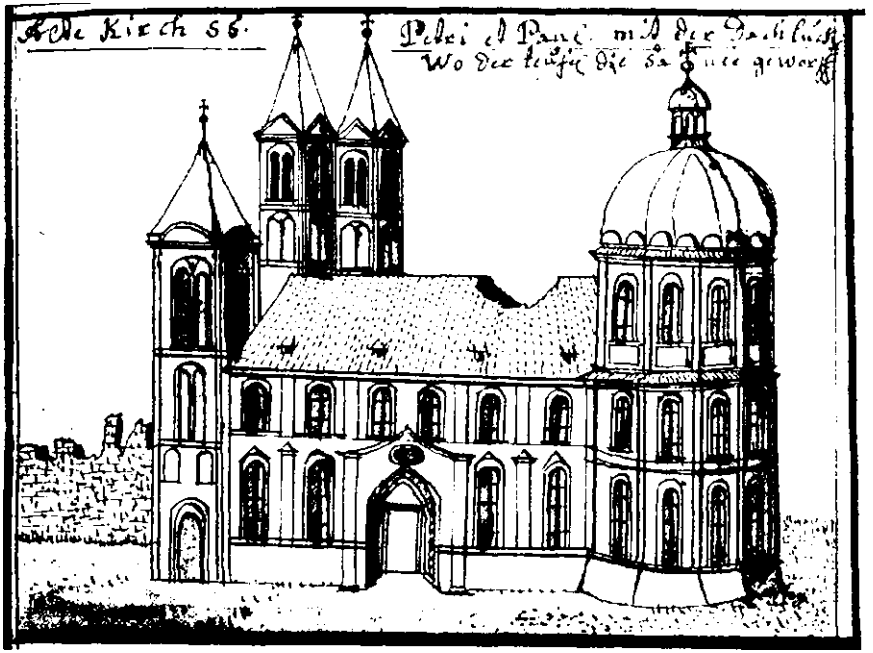

Kapitulní kostel sv. Petra a Pavla na Vyšehradě na lavírované kresbě tuší – B. B. Werner (1752) – předbarokní stav s dírou ve střeše po Čertově sloupu.

Legenda, jak již naznačeno, se objevuje v různých variantách a díra v klenbě, kterou spadl sloup do středu kostela a její údajná „nezazditelnost" měly svědčit o zázračné události. Dokonce se uvažovalo, že tyto záhadné kameny byly vystřeleny při husitském obléhání Vyšehradu v r. 1420 a hejtman, který řídil palbu od kostela Panny Marie na Trávníčku, se jmenoval Čert. Ovšem váha kamenů nebyla v té době po technické stránce zvládnutelná.

K vyšehradskému Čertovu sloupu se také vyjádřil první český vlastenecký probošt z vyšehradské kapituly Vojtěch Ruffer (1790-1870). V roce 1861 reagoval ve svých dějinách Vyšehradu zřejmě na některé pochybovače – „Čert přinesl ten sloup z Říma a jinak se nemá mluviti ani věřiti. Zardan, jenž ho nesl, to musil nejlépe věděti".

Císař Josef II. (1780-1790), který bojoval proti zázrakům a pověrám, při své druhé návštěvě Vyšehradu v roce 1782 (první uskutečnil již v roce 1771 jako spoluvladař císařovny Marie Terezie, své matky) přikázal odstranit sloup z kostela do předsíně. Vyšehradští kanovníci císaři vyhověli, ale aby neurazili sv. Petra, dali do svorníku klenby umístit zkřížené svatopetrské klíče, aby strop kapitulního kostela lépe držel. V r. 1787 odneslo pod vedením důstojníka Puce dvanáct dělostřelců sloup z kostela a uložilo na severní část hřbitova, kde ležel zarostlý v trávě. Později, při novogotické přestavbě J. Mockera, byly v roce 1888 sloupy vojáky vyšehradské pevnosti umístěny na dnešní místo – za východní hřbitovní branku a postaveny do „trojhranu".

Druhému nástupci Josefa II., císaři Františkovi II. (1792-1835), při návštěvě Vyšehradu jeho průvodci vyprávěli o tom, že sloupy se skládají z několika druhů kamene:

prvý je velmi drahocenný, druhý značně tvrdý a třetí smrdí. Panovník, chtěje se s touto legendou vyrovnat, prý prohlásil: „Ten sloup smrdí? To na něm ten čert něco nechal." To byla reakce císaře na vyprávění, že jeden ze tří sloupů je údajně cítit po síře.

Při interpretaci sloupu můžeme vycházet z několika základních skutečností. Především jsme nuceni odmítnout barokní legendu, jak na to poukázala celá řada odborné literatury. Další je výklad nedávno zemřelého etnografa a historika Dr. M. J. Pulce (1923-1991), který se domníval, že je časoměrným slunovratovým sloupem starých Slovanů, nebo kamenným podstavcem staroslovanské pohanské modly, svržený původně do Botiče pod Vyšehradem. To se také domnívala Popelka Biliánová (1862-1941) ve své knize Z tajů pražských pověstí (1904), což postrádá rovněž věcných podkladů. U západních Slovanů nebyly zatím prokázány žádné kamenné časoměrné sloupy, jak je známe např. z pobřeží Francie v Bretani nebo v Anglii z doby laténské, případně starší, např. Stonehenge, a proto je tento názor odborně nedoložitelný. Osídlení Vyšehradu je podle výsledků archeologických a historických pramenů doložitelné v průběhu poloviny nebo spíše druhé třetiny 10. století. Nebyly zde zjištěny žádné nálezy z doby laténské (období Keltů) nebo římského období.

Třetím názorem je domněnka stavebního archeologa a historika umění, Dr. V. Píši, CSc., že se jedná o milník římské cesty, zatím podrobněji nepublikovaná. Ani tento názor není v archeologickém materiálu na území Čech doložitelný. Nejsou zde z římské doby doloženy žádné cesty, ani jejich značení na našem území.

Čtvrtý názor je domněnka, že sloup původně pocházel ze staré románské baziliky sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, stavěné po roce 1070 knížetem a později českým králem Vratislavem II. (1061-1092). Po provedeném archeologickém výzkumu, prováděným v letech 1981-1985 Archeologickým ústavem ČSAV (nyní AÚ AV ČR), se ukázal i tento názor jako nedoložitelný. Materiálem zde použitým byla především opuka bělohorského typu nebo jemný krystalický pískovec růžového a červenavého zbarvení. Navíc žula, nebo přesněji granodiorit, ze kterého je Čertův sloup zhotoven, se pro svou tvrdost na stavební články u nás v románském a ani gotickém období téměř nepoužíval.

Předposlední názor, v pořadí pátý, a ne zcela nepravděpodobný, vychází z původního umístění v blízkosti renesanční radnice a náměstí u kostela Stětí sv. Jana Křtitele, na místním hřbitově v blízkosti rotundy sv. Martina. Sloup tvarem a velikostí, jak byl např. zobrazen malbou legendy v severní lodi kapitulního kostela nad vstupem do sakristie, odpovídá pranýřům, které byly používány ve středověku a pozdněstředověkém období pro provinilé, zejména ženy. Řada těchto památek je doložena v Soupisech památek z oblasti jižních a jihozápadních Čech, ale i jinde. Z obecního řádu městečka Vyšehradu vzniklého koncem 15. až počátkem 16. století (patrně roku 1505) je známo, že zde byl nevěstinec (Janáček 1964, s. 183, Nechvátal 1976, s. 115).

Zcela vyloučen není ani názor šestý, který vznikl v poslední době (Doc. ing. arch. F. Kašička, CSc.), že tzv. Čertův sloup byl sloupem ve dvoulodním kostele Stětí sv. Jana Křtitele. Později, po devastaci v husitské revoluci, byl uložen na místním hřbitově, jak svědčí zpráva Zachariáše Theobalda z roku 1609, a teprve mnohem později, když byla jeho původní funkce zapomenuta a torzální stav potřeboval určité vysvětlení, byl spojován s legendou o čertovi.

To jsou některé z mnohých interpretačních možností k této vzácné a ojedinělé vyšehradské památce. Zajímavé je, že s jejím vyobrazením se setkáváme v ikonografickém vyjádření barokního období (např. nad vstupem do sakristie kapitulního kostela sv. Petra a Pavla), ale také na nověji odkryté malbě E. Votočkovou v severní lodi – pod malbou Vyšehradu v roce 1420 – a v díle jednoho z nejryzejších českých malířů Mikoláše Alše.

Postava kněze s Čertovým sloupem před hlavním oltářem kapitulního kostela u bočního vstupu, objevená E. Votočkovou nad vchodem do sakristie v severní lodi.

Grafický letá poct P. Marie Šancovské se zbytky stavby bývalého kostelíka Stětí sv. Jana Křtitele, z let 1714-1746 (v rohu na levé straně dole zbytky kamenných sloupů).

K pousmání je naštěstí nerealizovaný úmysl J. Fojtíka, komunistického představitele dřívější moci. Navrhoval v říjnu 1989 odboru kultury NV hl. města Prahy přemístění Čertových sloupů na Strahov (Praha 6). Prý se jedná o základní kámen Prahy. Údajně o tomto sloupu psal Geograf Bavorský a sloup prý stával původně na Petříně, v místech Růžového sadu. Slavníkovec Vojtěch sloup nechal vyvrátit a přenésti na Vyšehrad, při transportu jej rozlomili. Tento čin prý vedl k vyvraždění Slavníkovců.

V roce 1996 byl také proveden petrografický výzkum Čertova sloupu v Českém geologickém ústavu. Bylo zjištěno, že se nejedná o torzo jednoho, ale alespoň dvou sloupů. Hornina, ze které byly sloupy zhotoveny, byla určena na základě mikroskopického studia a studia chemismu minerálů na elektronové mikrosondě jako biotit – amfibolický granodiorit tzv. sázavský typ. Sázavský granodiorit se vyskytuje v Posázaví, v území mezi Kamenným Přívozem a Krhanicemi. První zmínky o těžbě horniny v Posázaví pochází od F. A. Reusse (1785, 1797). V současné době je tento typ odkryt v lomu Na splazích, západně od Krhanic. Sázavský granodiorit je součástí komplexu plutonických hornin, který se nazývá středočeský pluton, a který má v Českém masivu výjimečnou pozici – je na styku dvou litosférických desek – oceánské (barrandienské) a pevninské (moldanubické). V bezprostřední blízkosti lomu se nachází řeka Sázava, takže sloupy mohly patrně být po ní a Vltavě dopraveny na Vyšehrad.

LITERATURA

BECKOVSKÝ, J. F., Poselkyně starých příběhů českých I., Praha 1700.
BERGHAUER,J. T. V., Protomartyr poenitentiae S. Joannes Nepomucensis, I, Augsburg 1736.
BILIÁNOVÁ, P., Z tajů pražských pověstí, Praha 1904.
CIBULA, V., Pražské pověsti, Praha 1983, 3.upravené vydání.

EKERT, F., Posvátná místa král.hl. m. Prahy, 2.díl, 1884.
GLÜCKSELIG, L., Geschichten und Alterthümer der böhmischen Burg und Felsenstadt Wischehrad, und der dasigen Collegiatkirche zu St. Peter und Paul, Prag und Leitmeritz, 1853.
HAMMERSCHMIDT, J. F., Gloria et majestas sacro-sanctae, regiae, exemptae, et nullius diaecesis Wissehradensis ecclesiae ss. apostolorum Petri et Pauli, Praha 1700.
HEROLD, E., Vyšehrad - malebné cesty po Praze I, Praha 1894.
HORNA, R., Pranýř. O některých zachovaných pranýřích v našich a okolních zemích, Praha 1941.
JANÁČEK, J., Vyprávění o Vyšehradu, Praha 1964.
KAŠIČKA, F. - NECHVÁTAL, B., Výzkum středověkého Vyšehradu (Kostel sv. Jana Stěti), Památky a příroda 1976, s.193-198.
KAŠIČKA, F. - NECHVÁTAL, B., Vyšehrad pohledem věků, Praha 1985.
KOŠNÁŘ, J., Staropražské pověsti a legendy, Praha 1933.
KREJČÍ, K., Praha legend a skutečnosti, 1981, 2. upravené vydání.
KUTNAR, F. - MAREK, J., Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997.
NECHVÁTAL, B., Vyšehrad, Praha 1976.
NECHVÁTAL, B., Vyšehrad. Stručný průvodce, Praha 1983.
PÍŠA, V., Středověký Vyšehrad, Středověká Praha 5, 1971, s. 87-104.
PRIX, D., Kostel Stětí sv. Jana Křtitele a kaple Panny Marie Šancovní, Umělecké památky Prahy Nové Město, Vyšehrad Vinohrady (Praha 1), Praha 1998, s. 729-730.
PULEC, M. J., Jaký je původ Čertova sloupu na Vyšehradě ?, Naše vlast IV., 1956, s. 118-119.
PULEC, M. J., Vyšehrad, 1. vyd. Praha 1960, 2. vyd. Praha 1968.
PULEC, M. J. - NOVÁK, M., K sběru místních pověstí z Vyšehradu a Podskalí, Český lid 51, 1964, s. 139-153.
REUSS, F. A., Sammlung Naturhistorischer Aufsatze mit vorzüglicher Hinsicht auf die Mineralgeschichte Böhmen, 1796 , nakl. Caspar Widtmann.
REUSS, F. A., Mineralogische Geographie von Böhmen, 1. sv. 1795, 2. sv. 1797, Dresden 1797.
RUFFER, V., Historie vyšehradská neb vypravování o hradu, o kapitule a městu hory Vyšehradu u Prahy v království českém, Praha 1861.
SEDLÁČEK, A., Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, Praha 1895.
SVÁTEK, J., Pražské pověsti a legendy, Praha 1932.
THEOBALD, Z., Bellum hussiticum, Norimberk 1621.
VÁŇA, Z., Svět slovanských bohů a démonů, Praha 1990.
VOTOČKOVÁ, E., Nález gotických fresek v r. 1887 na Vyšehradě -Vyšehradská veduta, Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061- 1092), Praha 1992, s. 199-205.

Průčelí Wettenglovského domu čp. 378-I zvaného Velký úl.

Z DĚJIN BOJŮ O ZÁCHRANU PRAŽSKÝCH PAMÁTEK

WETTENGLOVSKÝ DŮM ČP. 378-I

Marek Krejčí

V současné době se zájem profesionálních pracovníků památkové péče i laických ochránců památek soustředuje na projekt obchodně administrativní budovy firmy LBB reality s.r.o. v dolní části Václavského náměstí na nárožní proluce po domě čp. 772-II zbořeném v souvislosti s výstavbou metra v sedmdesátých letech. Obchodní domy Lindt a Baťa, palác Koruna, administrativní budovy ČKD i nástavba dvou pater na domě „Diamant" změnily v tomto prostoru radikálně výškové měřítko původní zástavby, která zůstala reprezentována pouze Wettenglovským domem na nároží Václavského náměstí a ulice Na Můstku (čp. 378-I), nazývaném také podle reliéfu ve štítě Velký úl nebo U zlatého úlu.

V následujícím faktografickém příspěvku bude stručně naznačen průběh střetu dvou ve své době legitimních koncepcí usilujících na jedné straně o zachování tohoto domu jako stavitelské památky dob minulých a na druhé o využití exponované parcely v centru pražské city pro stavbu bankovního ústavu. Pražská úvěrní banka, založená roku 1870 v Kolíně, za první půlstoletí své existence prodělala úspěšnou transformaci z regionální záložny spjaté se zájmem středočeských řepařů na přední finanční ústav ve státě. Spojení s francouzským kapitálem umožnilo navýšit základní jmění až na 75 milionů korun. Rozsah podnikatelských aktivit dokumentuje demonstrativní výčet jmen některých podniků náležejících do sféry koncernu: parní mlýny a továrny na chléb Odkolek, železářská společnost Ferra, akciová společnost Breitfeld, Daněk a spol., Akciový pivovar v Nuslích, Československá společnost pro výrobu telefonů a telegrafů, keramické závody a cihelny Prago nebo akciová společnost Křižík. V roce 1902 banka otevřela svoji centrálu v ulici 28. října (čp. 377-I), ale rostoucí obrat si vyžadoval velkorysejší řešení. Ve výroční zprávě roku 1919 lze nalézt zmínku, že banka zakoupila komplex domů tzv. Dvorního pivovaru U Primasů (čp. 625-II, 796-II až 798-II) na Václavském náměstí, po jejichž zboření zde zamýšlí vystavět bankovní palác. Záhy však došlo k přehodnocení tohoto záměru, když banka zakoupila další domy Na Můstku (čp. 378-I až 382-I) v sousedství stávající budovy, které chtěla zbořit. Vypracováním plánů novostavby byla pověřena firma stavitele Blechy z Karlína, úzce s bankou spojená, nejen tím, že stavěla původní budovu, ale i osobností svého šéfa Matěje Blechy, dlouholetého člena a ve válečných letech i předsedy správní rady.

Ještě před projednáním projektové dokumentace na stavebním úřadě se objevily první kritické ohlasy v novinách. Aktivity ochránců památek do jisté míry koordinoval Klub Za starou Prahu. 12. září 1921 jeho statutární zástupci místopředseda Václav Vojtíšek a jednatel Jan Almer podepsali obsáhlý rozklad adresovaný pražskému primátorovi Karlu Baxovi zakončený rezolucí, aby plány novostavby byly důkladně přezkoumány a aby ani v nejmenším nebyla připuštěna situační, architektonická a hmotová změna domů. Velká pozornost

této kauze byla rovněž věnována v klubovním věstníku Za starou Prahu. V posledním dvojčísle VIII. ročníku vyjádřil v programovém úvodníku Nový útok na starou Prahu zásadní nesouhlas knihovník Uměleckoprůmyslového muzea Karel Herain. Otázku pěti staroměstských domů viděl v širším kontextu opětovného rozmachu gründerského stavebního podnikání utlumeného světovou válkou, které připravuje nové projekty, z nichž „přímo mrazí cynický ortel zkázy", využívajíc legislativního vakua způsobeného absencí památkového zákona a závazného regulačního plánu historického jádra města. V Herainově pojetí nešlo jen o boj proti demolici domů jako takových, ale pojímaných jako nástupní architektura do historického jádra města. Souhlas s demolicí a povolení k ustoupení novostavby do nové uliční čáry byly chápány jako průlom do urbanistické struktury této části Starého Města a spojovány s plány na spojení Václavského náměstí a asanační čtvrti širokou komunikací s provozem elektrické dráhy. Článek Herain zakončil apelem na veřejnost a žádostí energické akce, neboť *„boj toho druhu je mravní povinností proti přežitkům a sobeckému přezírání celku jedinci."* V dalším ročníku věstníku byl pak na pokračování publikován článek adjunkta městského archivu Miloše Liera nazvaný „Z dějin domů čp. 382, 381, 380, 379, 378/I až do zboření brány Na Můstku". Ve své podstatě se jednalo o svědomitý pokus na základě archivních pramenů prokázat „starobylost" domu časově záměrně omezený polovinou 19. století. Pro poznání stavebně-historického vývoje domu je pak podstatné zjištění, verifikované roku 1962 stavebně-historickým průzkumem SÚRPMO, že dnešní hmota domu vznikla sloučením dvou objektů po roce 1572, kdy je oba získal Kryštof Betengela z Najenperka a na Boruhrádku. Aktuální podoba domu pak byla označena jako výsledek rozsáhlé přestavby na sklonku 18. století, která z původního objektu zachovala jen několik zdí a fragment klenby v prvním patře. Voskařskou živnost stavebníka Mikuláše Fischera pak dnes připomíná stylizovaný včelí úl ve štítě průčelí.

Při vlastním projednávání předložených plánů se zástupce Státního památkového úřadu pro Čechy v Praze vyslovil, jak se dalo očekávat, proti projektu. V obsáhlém protokolárním vyjádření zastával nutnost zachování stávajících historickým vývojem vytvořených uličních čar. Samotný dům čp. 378-I klasifikoval „jak svými krásnými proporcemi, tak i svojí neobyčejně jemnou klasicisující výzdobou" jako památku unikátní, kterou nelze ničím nahradit. Určitou hodnotu jako prostředí památky přiznal i sousedním domům, které dohromady vytvářejí „malebnou skupinu". Závěrem upozornil na interpretaci obsaženou v judikátu nejvyššího správního soudního dvora z 19. června 1908 č. 6058, podle níž ustanovení 34 odst. 1 pražského stavebního řádu č. 40/1886 z.z., kterým lze odepřít povolení k stavbě, jíž by se ulice, náměstí nebo třída patrně zohyzdily, lze aplikovat i na bourání budovy, neboť *„zbourání domu, jenž se svým okolím tvoří harmonický a urovnaný celek, může ulici zohyzdit stejně, ne-li více nežli provedení budovy do okolí se nehodící."* Překvapením pro zástupce památkového úřadu bylo vyjádření delegáta Státní regulační komise, mimochodem také aktivisty Klubu Za starou Prahu, architekta Bohumila Hübschmanna, jenž se sice také vyslovil proti, nicméně navrhl, aby stavba byla dovolena za podmínky, že banka vyzve několik architektů k předložení nového návrhu. Na základě jednání komise pak 31. října 1921 pod čj. III - 13.501/21 povolil stavební úřad zbourání domů čp. 378-I, 379-I a 380-I, sloučení takto vzniklých staveništ do jednoho a na něm přístavbu stávající bankovní budovy, dále pak stavební změny v čp. 377-I, 381-I a 382-I. Zároveň však ve výroku rozhodnutí byla stavebníkovi stanovena řada podmínek. Ochrany památky se přímo týkala podmínka č. 15 (*Před bouráním budiež stanoveny přesné nákresy profilů všech architektonických detailů průčelí čp. 378-I do náměstí i ulice.*) a č. 17 (*V případě nálezů detailů nebo jiných historicky nebo umělecky významných součástí stavby budiž případ ihned oznámen stav. úřadu a nálezy ty opatrně oproštěny do městského muzea odevzdány.*) Důležité však byly odstav-

Rušné nároží Václavského náměstí a Můstku r. 1907. Foto: Muzeum hlav. města Prahy

ce přikazující prokázat regulačními studiemi počítajícími s rozšířením Příkopů, že dům čp. 378-I není možno zachovat, řešit novostavbu tak, aby tvořila umělecky rovnocennou náhradu za zbořený dům, stanovit výšky domů Na Můstku přiměřeně šířce této ulice a vyřešit přechod novostavby k sousedním domům čp. 381-I a 382-I. Stavební povolení zároveň výslovně pro futuro ukládalo stavebníkovi povinnost v každém směru vyhovět všem podmínkám dodatečně ještě ustanoveným státní regulační komisí, zejména pokud by šlo o vyřešení nároží, vystoupení přes čáru, výšku budovy, úpravu průčelí či zachování domů čp. 381-I, 382-I a předložit z toho plynoucí změny projektu znovu stavebnímu úřadu k rozhodnutí.

Představitelé banky se cítili medializací případu a nečekaným odporem poněkud zaskočeni. Vždyť před pár lety byla demolice staropražského domu a novostavba banky povoleny bez obtíží a ve své podstatě nechtěli nic jiného než bylo před světovou válkou povoleno na protějším nároží pojišťovně Koruna, kde monumentálnímu pětipatrovému paláci padla za oběť trojice barokních domů. V nové situaci se však poměrně rychle zorientovali, využili vstřícného postoje Státní regulační komise, jež se zásadně novostavbě v historickém prostředí nebránila, a podle jejího doporučení vypsali užší soutěž mezi Josefem Gočárem, Janem Kotěrou, Ladislavem Machoněm a Františkem Roithem. Nejdále zašel Roith, jenž se příliš nesnažil přizpůsobovat historickému okolí, ale řešil banku vědomě jako novostavbu s dominantním uplatněním velkoplošných oken. Kotěrův návrh zakončoval Václavské náměstí monumentální budovou přemosťující obloukem ulici Na Můstku a členěním navazující na původní budovu, ovšem bez její pseudoslohové zdobnosti. Machoňovy dvě osově souměrné budovy rámovaly uliční soutěsku přemostěnou motivem brány tvořící point-de-

vue Václavského náměstí. Památkový úřad se po konzultacích přiklonil ke Gočárovu návrhu řešení, které zachovalo průčelí vlastního domu 378-I zakomponované do novostavby na místě sousedních domů. Místo původně uvažovaného rozšíření ulice Na Můstku na 13,5 m Gočár doporučil usnadnit frekvenci zřízením pěší pasáže při východní straně novostavby, stejně jako jeho konkurenti pak navrhoval překlenutí ulice architektonizovaným obloukem brány.

Přes pokročilost projektových prací stavební povolení nebylo využito a Pražská úvěrní banka od svého projektu ustoupila. Státní památkový úřad toto sdělení kvitoval s uspokojením, nicméně v přípise Ministerstvu školství a národní osvěty se netajil obavami, že *„(banka) nicméně nasadí vše, celý svůj jistě nemalý vliv, aby dosáhla žádaného povolení a je značná obava, že vlivy tyto plně a možno, že i s výsledkem se uplatní, nebudou-li značnějším vlivem ještě paralysovány."* Peněžní ústavy disponovaly vedle hospodářské moci jistě nemalým politickým vlivem. Stačí připomenout případ banky Union, jejíž právníci počátkem třicátých let dokázali zvrátit zamítavé rozhodnutí prvoinstančního stavebního úřadu cestou odvolání k stavebnímu sboru hlavního města Prahy, když tento se s ochranou památek vypořádal slovy: *„námitka, že dotčen bude zájem veřejný, když nebudou zachovány výše jmenované objekty, nemá opory v dosavadních zákonných předpisech, když ochrana stavebních památek není zákonnými předpisy dána."* V případě Pražské úvěrní banky však dochované archivní materiály žádný pokus o změnu rozhodnutí nedokládají, Wettenglovský dům zůstal zachován.

Výše uvedený případ skončil vítězstvím památkové péče, zjevem v novodobých pražských dějinách nepříliš častým. Klubem Za starou Prahu byl interpretován jako výrazný úspěch znovupotvrzující po „létech hubených" raison d'être samotné spolkové existence. Hledat přímou kauzální souvislost mezi veřejnou kampaní a správním rozhodnutím je čin poněkud spekulativní. Přemýšlivá úvaha může nastolit několik otázek, které přes relativně nepříliš vzdálenou dobu patří asi mezi nezodpověditelné: došlo k publicitě projektu před zahájením stavebního řízení nechtěnou indiskrecí nebo záměrně? Mohla mít konkurenční finanční skupina zájem na diskreditaci banky? Proč byl projekt stornován, ačkoliv se obecně předpokládaly pokusy o revizi rozhodnutí apod. Ani při řešení individuálních případů by památková péče neměla být posuzována izolovaně, ale jako součást širšího společenského kontextu, v němž se ideální pohnutky kříží se zájmy materiálními a kde velkou roli sehrává lidský faktor. Zásadní rozpor mezi dvěma činovníky Klubu, dr. Jeřábkem a arch. Hübschmannem, při hodnocení přípustnosti novostavby dokládá i dodnes existující pluralitu názorů mezi pracovníky památkové péče, kteří se rádi odvolávají na obecná, avšak subjektivně odlišně interpretovaná paradigmata typu „autentická hodnota památky", „zásady památkové péče" apod. Předpokládal-li ochránce památek počátkem století, že v dohledné době bude pro historické jádro zpracován územní a regulační plán, který např. jednoznačně určí způsob zastavění a maximálně přípustnou výšku budovy na té které parcele, byl by zklamán. Do jisté míry mohl takovýto plán rovněž posílit právní jistotu potenciálního investora, jenž pak v případě zamítnutí projektu, pokud se neuchýlil k nestandardním, leč mnohdy účinným postupům, mohl pouze litovat již proinvestovaných prostředků a ve své podstatě marně poukazovat na obdobné jevy, které jiným stavebníkům pro změnu povoleny byly. Neboť nejasnostem a pochybám se vždy nejlépe daří v prostředí, kde chování subjektů není jasně a jednoznačně vymezeno obecně závaznými normami. Ostatně není vyloučeno, že za pár desítek let se obdobnými úvahami bude zabývat i nezaujatý historik, jenž bude chtít ozřejmit okolnosti kolem (ne)povolení novostavby na dolním konci Václavského náměstí.

MIZEJÍCÍ DVEŘNÍ KOVÁNÍ

Zdeněk Dušek

Nepřehlédnutelným detailem pražských domů v minulém století byly kliky a klepadla domovních dveří a vrat. Doba klasicismu a empiru byla poznamenána rozvojem technologie a vědeckých postupů ve slévárenství, které úspěšně vytlačovalo drahou a namáhanou ruční práci uměleckých kovářů. Bronz a později železo byly ideálními materiály splňujícími požadavky hromadné výroby a typizace kovového detailu, které nízkou cenou konkurovaly malým řemeslnickým dílnám. Odlitky odpovídající slohovému vkusu doby byly vizitkou vkusu majitele domu, jeho společenského postavení a zámožnosti. Majitel zpravidla ve svém domě bydlel, provozoval v něm vlastní obchod nebo živnost, i když část byla obsazena nájemníky. Ani pozdější činžovní domy stavěné téměř výhradně k pronájmu bytů si neodpustily jistý přepych, který se soustředil na vstupní dveře či vrata. Dosahovaly téměř palácových rozměrů. Velká klika umístěná na obou křídlech těžkých dubových dveří byla ukázkou perfektní spolupráce umělců se zručností modelérů a slévačů. Většinou napodobovali antické vzory nebo kopírovali předlohy z uměleckých vzorníků zpracované na základě antických vykopávek v Pompejích. Nejrůznější variace rybích či zvířecích hlav, ptačího či zvířecího pařátu i lidské ruky prozrazují vlivy produkce hlivické a berlínské huti, které zaměstnávaly jako návrháře celou řadu významných umělců. Patrné jsou i vlivy napoleonské výpravy do Egypta a Sýrie. Vyvolaly vlnu neobyčejného zájmu o kulturu Orientu. Hadi, okřídlení dráčci, těla sfing, hlavy býků a lvů, gryfů byly oblíbeným motivem první poloviny 19. století. Móda nastupujícího romantismu rozšířila sortiment o symboliku středověku: ruka v brnění třímající meč, hlavy v helmicích s vlajícím chocholem i hlavy mouřenínů byly oblíbenými tématy stejně jako geometrické tvary napodobující gotizující prvky kružeb a sloupů. Zdokonalená technologie formování s použitím dřevěného uhlí při tavbě železa umožnovala i nejjemnější profilaci výrobků. Masivní odlitky dveřního kování odpovídaly mohutnosti portálů veřejných budov, radnic, soudů, kasáren, škol. Byly osazeny hodně vysoko, téměř v úrovni hlavy dospělého člověka, jako symbol důležitosti objektu a reprezentace veřejné moci.

Velikosti kliky a zámkového mechanismu odpovídal i masivní klíč. Záklopku klíčového otvoru ve tvaru ženského obličeje, medúzy a nejrůznějších plodů, žaludu, ořechu, hrušky, bylo možné odsunout do stran, nahoru, či dokonce vyklopit dopředu. Dobová záliba v symetrii a pendantu osazovala kliku i klepadla na obě křídla dveří. Na levé, nepoužívané straně jen jako ozdobu bez zámkového mechanismu, byla osazena napevno, nebylo ji možné stisknout. Díky této duplicitě přežilo původní kování

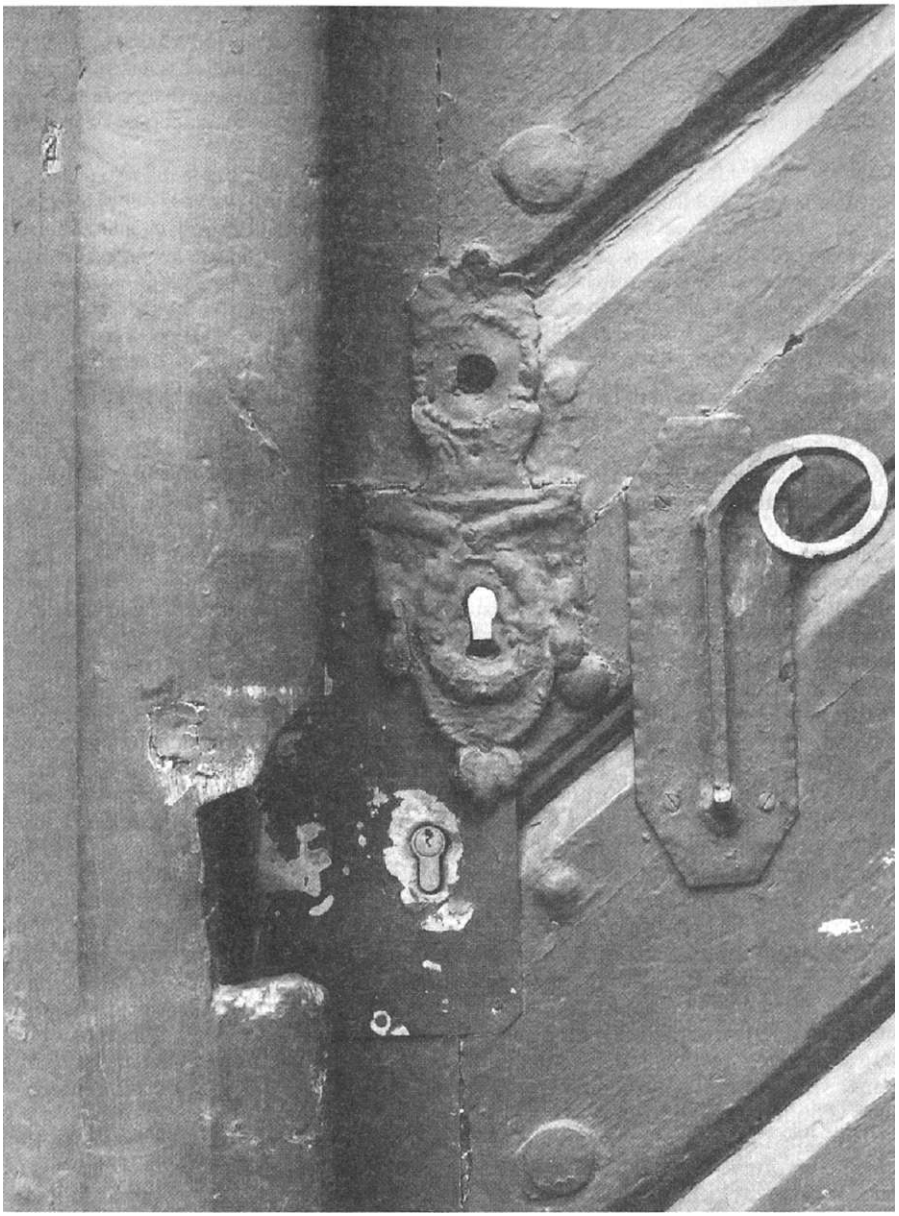

Bez patentního zámku se dnes již neobejdou ani barokní či klasicistní domovní dveře, záleží jen na citu a vkusu majitelů, v jakém estetickém vztahu se starý a nový zámek na dveřích ocitnou.

i tam, kde původní mechanismus byl nahrazen pro pohodlí pánů nájemníků moderním výrobkem z hliníku či bakelitu s patentním plochým klíčem, který nezatěžoval kapsu. Svědčí o tom řada „modernizovaných" domovních dveří, které hyzdí vzhled portálu, i když by postačilo umístit dozický zámek mimo původní mechanismus a kliku ponechat jen k zaklapnutí.

Tyto případy jsou dokladem narůstající bezohlednosti ve vztahu člověka k architektuře a smyslu pro zachování rovnováhy mezi detailem a celkem vlastní minulým generacím. Snad si majitelé a správci domovního majetku neuvědomují uměleckou a historickou cenu a považují dveřní kování za výhradně účelovou věc, jinak by nebylo možné setkat se s hliníkovou klikou i na barokním portálu. Zejména v minulé epoše, kdy správu domů převzal anonymní vlastník OPBH, byl pražský uliční interiér systematicky devastován pod heslem modernizace bytového fondu. A modernizovalo se důkladně. Tisíce původních dveří a vrat nahradila kovovýroba stereotypními plechovými výrobky. Do primitivního rámu z ocelových úhelníků zasadila duralové výplně, aby ulehčila manipulaci se zavíráním v zájmu uživatelů domu. Při notorickém nedostatku kapacit tolik potřebné údržby domů a bytů to byla pro úředníky OPBH skvělá možnost, jak vykazovat částky, které byly na modernizaci určeny. Svoji úlohu sehrál i zvýšený zájem o starožitnosti koncem šedesátých let, kdy zmizelo velké množství slohového kování prostřednictvím překupníků v cizině jako výhodný exportní artikl. V posledních letech se objevila další pohroma. Masová výměna dveří, kterou provedla bytová správa, sice pominula, ale strach před zloději a násilníky, kteří přepadají zejména starší občany v bytech, si vynutil účinnější ochranu. Domy se zamykají i přes den, a to mohou zaručit jen výrobky, které mají místo kliky pevný kloub z lesklé chromové oceli s patentním zámkem. Je to příléhavá charakteristika naší doby; údajně nezbytná daň demokracii, sebeobrana občanů a jejich majetku.

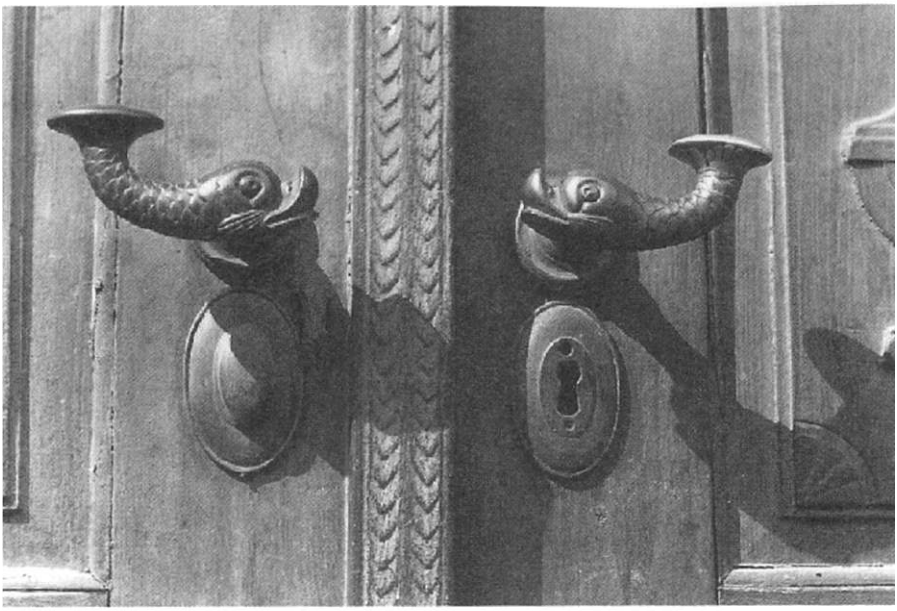

Pražský uliční interiér i přesto, že se v posledních letech téměř zbavil ponuré šedi a omšelosti fasád či oprýskaných nátěrů dveří, ztrácí svoje charakteristické kouzlo, které přežilo téměř dvě století důvěrného styku s patinou času na klikách vyhlazených nesčetnými dotyky lidské ruky.

NA OLŠANY NEZAPOMÍNÁME

Alois Vanoušek

S nádhernou myšlenkou a plným zaujetím přišli v roce 1974 členové Klubu Za starou Prahu na II. Olšanský hřbitov, aby restaurovali hroby významných osobností, umělecké památky a hřbitovní architekturu. Na starých Olšanských hřbitovech jsou hroby našich buditelů, vlastenců a lidí, kteří obětovali své kariéry, osobní i rodinné štěstí za povznesení národa a jeho budoucnost. Z uměleckých děl a vzácných architektonických památek nejslavnějších pražských sochařů, kameníků a architektů vznikla na II. Olšanském hřbitově galerie hřbitovního umění, která představuje také významný úsek dějin sochařství u nás.

II. Olšanský hřbitov „Buditelů" byl celá desetiletí opuštěn a zapomenut. Byl zarostlý křovinami, travou, plevelem, všude leželo spadané listí ve velkých hromadách, větve, kmeny i pokácené stromy. Lidé z okolních ulic tam vynášeli domovní odpad, starý nábytek, nepoužitelné věci a všechno, co patřilo do sběru.

Klub Za starou Prahu a Svatobor obnovili důstojnost pohřebiště na Olšanech a jeho slavnou minulost. Veřejnost projevila zájem o naši práci a vycházky, kterých už bylo mnoho, jsou vyžadovány i navštěvovány. Na jednu vycházku přišli pracovníci pražského Magistrátu, vedeni ing. Grametbauerem, ředitelem pražských hřbitovů. Pro hudební festival v Praze 3 jsme uspořádali vycházku ke hrobům slavných hudebníků. Do letošního festivalu bude zařazena také vycházka. Dne 13. ledna 1998 jsme uskutečnili vycházku pro Akademii výtvarných umění s panem profesorem Knížákem a vysloužili jsme si děkovný dopis za aktivní pomoc. Nezapomenutelnou se pro nás stala vycházka pro Klub a návštěva hrobu ing. Františka Petrouška. My, kteří jsme s ním na Olšanech pracovali, jsme vzpomínali, a ne bez dojetí. Vždyť jeho přátelství nás všechny velice obohatilo. Rádi jsme provedli po Olšanech posluchače Akademie vyššího věku i ostatní skupiny zájemců. Olšany historické i romantické byly popsány ve třech Průvodcích. Radniční listy z Prahy 3 nám vyhradily rubriku Ostrovy klidu a míru, kam pravidelně posíláme články. Velké noviny psaly o tomto tématu ve svých kulturních rubrikách i nedělních přílohách. Kniha Olšany pozapomenuté i současné, která obsahuje 150 stran s fotografickou dokumentací, vyjde v nejbližší době.

Návštěvy a cvakající spouště fotografických přístrojů dokazují, že historický hřbitov a jeho funerální umění jsou zachráněny. Od ledna do května 1997 natáčeli pánové režisér Petr Kotek a kameraman Štěpán Kučera sedmdesátiminutový televizní film, dokument o nespočetných tajemstvích Olšanských hřbitovů. Tento film, nazvaný Město mrtvých, ukázal české pomníkové umění a jeho přínos ke světové

Olšanský hřbitov. Náhrobek Luďka Marolda s bronzovým reliéfem od sochaře Viléma Amorta.

tvorbě. S potěšením jsme přijímali osobní, písemné i telefonické hodnocení filmu, které bylo příznivé. Věcná kritika nepřišla. Zájem o Olšany nás příjemně překvapil a potvrdil smysl naší práce.

Dnešní doba má jiné názory na úpravu a výzdobu hrobů. Místo soch a umělecky zpracovaných křížů stále více převládají prosté desky se jmény zesnulých. Rozšíření pohřbů žehem a vytvoření urnových hájů vede k co nejjednoduššímu označování hrobů. Umělecká výzdoba hřbitovů postupně mizí. Epocha funerálního umění končí.

Olšanské hřbitovy jsou také přirozenou ozdobou města a oázou klidu. Jsou útočištěm zpěvného ptactva a veverek. Přezimuje zde jeden druh chráněných havranů. Stromy rostly celá desetiletí – jehličnany, kaštany, jeřáby, břízy a celá alej topolů. Na II. Olšanském hřbitově rostou růže, které tam zasadily členky Klubu Za starou Prahu a členky spolku Svatobor.

ZE STARÝCH KOŠÍŘ

Zdeněk Dušek

Mezi Klamovkou a ulicí Holečkovou na jižní straně Plzeňské stála až do začátku sedmdesátých let řada nevýrazných přízemních a jednopatrových domků postavených někdy na zlomu století. Při rozšiřování frekventované výpadovky musely ustoupit stále rostoucímu automobilovému provozu. Zmizely pod radlicí buldozerů a s nimi i dům čp. 138, který měl poněkud exotický název – Nová Maglaj. Spolu s ním zmizel kus košířské historie připomínající událost, která se seběhla při zednické oslavě tradiční glajchy. V té době přinesly pražské noviny senzační zprávu o dramatu, kterým skončilo stavební veselí v bosenském městečku Maglaji. K hostině se tam sešlo široké příbuzenstvo obou novomanželů a protože tam žili pohromadě jak pravoslavní Srbové, tak katoličtí Chorvati s bosenskými muslimy, důvod ke sporu se lehce našel, zvláště když už měli upito hezkou řádku lahví domácí rakije. Svatební hodokvas skončil pořádnou rvačkou po bosensku. Rval se každý s každým. Krom zdemolovaného sálu bylo i několik mrtvých a desítky vážně zraněných. Zkrátka pěkný maglajz, což v košířském žargonu znamenalo něco roztřískaného na cimprcampr. Ani košířští zedníci při své oslavě nezůstali pozadu, poprali se také, a důkladně. Mrtví nebyli sice žádní, ale rozbitých hlav a polámavých žeber bylo víc než dost. Od té doby se novému domu neřeklo jinak než Nová Maglaj. V přízemí byla hospoda pana Krupky a tam se u piva na tu slavnou zednickou pranici ještě dlouho vzpomínalo. Název domu se přenesl i na osobu hospodského: když o něm mluvili, tak nikdy pan Krupka, ale „maglajskej".

Tahle polozapomenutá historka přežila i socializaci pohostinství na počátku padesátých let, kdy zmizely typické figurky pražských hospodských, vyměnily se kádry štamgastů a nepochybně pod tlakem politických ideologií i témata pivního filozofování...

Trefný hovorový výraz – maglajz – přetrval téměř jedno celé století. Jeho původní význam nám připomněly opět nedávné tragické události bosenského konfliktu v denním tisku. Škoda, že tak zajímavá historie starých Košíř unikla autorům předloni vydané Knihy o Praze 5. Snad si ji místní pamětníci spolu s námi připomenou.

KLUB ZA STAROU PRAHU HOSTEM V ŘEZNĚ

Josef Hyzler

Klub Za starou Prahu se snaží dle možností sledovat historické kvality, vývoj a památkovou metodiku ochrany jiných evropských velkoměst se zachovalými historickými jádry. Jedním z těchto měst, nejbližších Praze, které pracovní skupina Klubu v červnu t.r. navštívila, bylo Řezno (Regensburg) v Bavorsku.

Historie Řezna jako organizovaného urbánního útvaru se připomíná již v prvném století našeho letopočtu jako římský legionářský kastel pod jménem CASTRA REGINA. Z této a následující doby římské výstavby se zachovaly zbytky antických hradeb zvláště v severovýchodní části s branou zvanou PORTA PRAETORIA při nábřeží Dunaje. V dnešní uliční síti je ještě čitelný antický půdorys. Venkovské osídlení na východní a západní straně pevnosti bylo postupně již od raného středověku přebudováváno v ohrazené sídelní říšské město, kde již roku 739 zakládá sv. Bonifác biskupství.

Nejranější období christianizace Čech je s Řeznem úzce spjato. V roce 845 zde bylo pokřtěno 14 českých kmenových představitelů. Stalo se tak asi v klášterním kostele sv. Emmerama z let 780-790, který byl postaven na území mimo hradby, na místě starokřesťanského kostela sv. Jiří, kde byl v 6. století sv. Emmeram pokřtěn. Kolem kostela se rozvinula rozsáhlá předrománská, románská a raně gotická výstavba krypt, svatyň, kvadratur a síní. Vlastní kostel byl pak v létech 1731-1733 bratry Asammy barokizován.

Politická jednání s českými raně přemyslovskými družinami však probíhala v pozdně karolinské falci vybudované v severovýchodním nároží kostela na zbytcích římských staveb. Dodnes z ní zůstala zachována původní kaple. V blízkosti falce byl ještě v 8. století založen klášter benediktinek, tzv. Niedermünster, který je dnes součástí biskupské rezidence při domu. Klášterní kostel pochází z poloviny 12. století. Druhý klášter benediktinek – Obermünster – byl založen v jihozápadním nároží kastelu v blízkosti sv. Emmerama rovněž v 8. století. Byl však zničen, až na věž ze 12. století, nálety za druhé světové války. Rovněž tyto benediktinské kláštery byly patrně podnětné pro založení kláštera benediktinek při kostele sv. Jiří Boleslavem II. na Pražském hradě.

Již v letech 1135-1146 byl nahražen nevyhovující dřevěný most rozkvétajícího obchodního střediska novým slavným řezenským kamenným mostem; získané zkušenosti stavební hutě posloužily následně při stavbě Juditina mostu v Praze.

Pouze v lokaci mendikantských klášterů se Praze podařilo předstihnout Řezno, františkánský klášter zde byl založen až roku 1250 a dominikáni sem přišli až koncem 13. století.

Jádro rozsáhlého radničního areálu vzniklo roku 1356 a jeho výstavba pokračovala až do doby baroka.

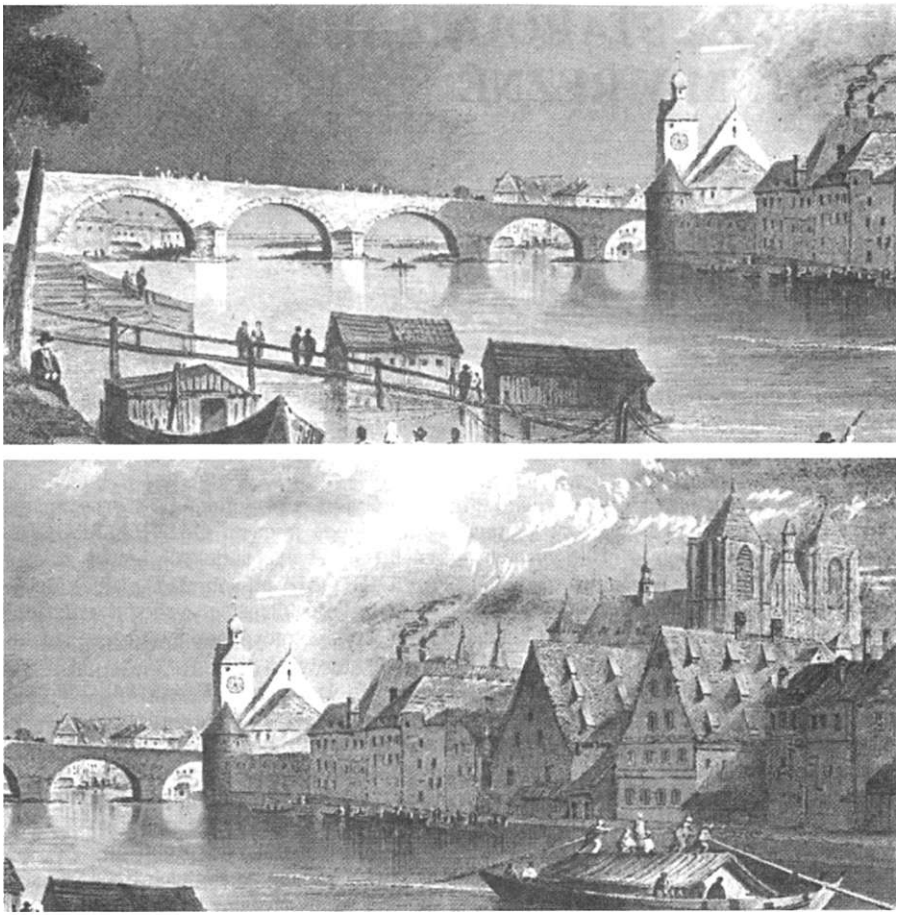

Pohled na Řezno (Regensburg) kolem roku 1840.

Čím však Praha Řeznu nemůže konkurovat, jsou slavné řezenské obytné věže, ojedinělé i v německých historických městech. Byly budovány bohatými patricijskými rodinami ve 12. - 14. století. Jsou až devítipodlažní, jejich původní smysl není zcela vyjasněn. Zdá se však, že důležitou součástí jejich významu byla prestižní symbolika rodové reprezentace. Z původních šedesáti je dodnes v Řezně v různém stupni zachovalosti možno dvacet těchto odvážných staveb spatřit.

Základní urbanistická poloha Řezna je shodná s Prahou – město položené po obou stranách splavné řeky. Pražské vltavské koryto oproti široké dunajské nivě je nepoměrně užší, městský půdorys jaksi stlačuje a nutí k zástavbě i hřebeny teras, čímž plasticitou svého reliéfu dodává Praze zvláštní malebnosti. Oproti tomu Řezno je vpodstatě rovinné město. Vzdálenější údolní terasy se pohledově méně uplatňují v jeho modelaci, avšak i této skutečnosti dovedli budovatelé citlivě využít.

Severní nábřeží s klenbami mostu překvapí krásným panoramatem starého města, kterému vévodí gotické dvojvěží domu, doplněné věžemi ostatních kostelů a slavných měšťanských věží. Kompozici

dotvořenou 19. stoletím však narušily ztráty způsobené druhou světovou válkou. Tehdy byl poškozen i slavný řezenský most, který mimo to ztratil při severním ústí kompaktní hmotu zástavby, do níž se opticky opíral a která tvořila, tak jako v případě Karlova mostu, protiváhu, kterou na jihu řezenského mostu tvoří mohutná pozdně gotická budova solnice s mostní věží.

Veduta Řezna ze 17. století na romantické reprodukci z minulého století.

Přítomná skupina Klubu byla přátelsky přijata paní primátorkou města v prostorách historické řezenské radnice a poté následoval výklad odborných pracovníků při prohlídce některých vybraných památkových staveb. Hlavní pozornost byla věnována dokončené rekonstrukci pozdněgotické budovy solnice zvané Salzstadl, která byla prováděna pro svoji technologickou obtížnost (odsolení dřevěných konstrukcí) a nákladnost celou řadu let. Rozsáhlý půdorysný objem je vyplněn vloženou dřevěnou osmipodlažní konstrukcí s mimořádně masivními hlavními dubovými sloupy a průvlaky. Rozlehlá podlaží sýpkovitého charakteru sloužila pro skladování soli. Plánovanou rekonstrukcí měla být všechna podlaží využita pro kulturně-společenské a komerční účely. Technologická složitost a finanční náročnost požárního a protihlukového vybavení, provozní instalace pohlcující historické prostředí a v neposlední řadě i nebezpečí nepříznivého frekvenčního přetížení prostředí stavby přiměly odpovědné složky k příkladnému rozhodnutí poslední tři patra nevyužít a prezentovat je jako technologicko-historický artefakt dávného řemesla.

Další diskusí a prohlídkou města byl prezentován památkový režim historické části města, který možno shrnout v následujících zásadách.

1. Rozvoj města se děje dle dlouhodobého urbanistického konceptu ve všech směrech vázaného na památkové priority. Stavební povolení nemůže být uděleno bez vyjasnění všech památkových konsekvencí, průzkum a postup rekonstrukčních prací musí být plně dokumentován a veřejně publikován.

2. Doprava je přijatelně regulována, není ze starého města vytlačena a je vyvážena s pěšími zónami. Veřejná doprava se provozuje ekologickými autobusy.

3. Podporuje se vytváření prostředí klidu a zeleně uvnitř rekonstruovaných bloků, kde se nevhodná zástavba odstraňuje. Vedení města prosazuje udržení občanského života v historické části města v širší společenské škále. Organizuje cenově dostupné jednodušší individualizované ubytování pro 800 studentů i luxusní byty v obnovených historických interiérech, dále živou obchodní síť až po společenský život.

4. Objevené stavebněhistorické a archeologické nálezy jsou přijímány a prezentovány jako obohacující prvek městského prostředí.

5. Výškové stavby, které by narušovaly historické panorama města, nejsou přípustné.

V závěru zájezdu byli účastníci přátelsky přijati vedením příhraničního města Furth im Wald a seznámeni s jeho historií.

ROK 2000 - PRAHA MĚSTO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Dobroslav Líbal

Již za pouhých 16 měsíců začíná rok 2000, ve kterém se má Praha prezentovat jako město kultury s přiděleným hlavním tématem **kulturní dědictví**. Dané téma nebylo jistě zvoleno náhodně a libovolně. V řadě měst vyznamenaných tímto posláním zosobňuje Praha mimořádně dynamické kulturní tradice národa, státu, Evropy, ba světa. **Kulturní dědictví** je jistě složitý pojem. Všechny jeho složky spoluvytvořily zjev Prahy na nejvyšší úrovni na poli duchovním, výtvarném, hudebním i literárním. Praha se klene nad Evropou jako jedno z nejzářnějších ohnisek západokřesťanské kultury. Téma kulturní tradice neznamená jen důraz na minulost, na retrospektivní pohledy, naopak prokazuje, že jedinečná funkce pražské kultury se udržela až do současnosti s plnou vnitřní silou. Praha, přes ponížení minulých desetiletí od roku 1938, má nyní všechny předpoklady hrát ve světě kultury stejnou, resp. ještě přednější roli než v průběhu uplynulých 1100 let její historické existence. Základní princip představuje poznání, že kultura minulosti není mrtvá, ale že prostupuje celý náš život, podmiňuje naše specifické postavení ve světě a tvoří i pevnou základnu pro nejširší rozvoje našeho budoucího kulturního poslání. **Za první úkol představení kulturního dědictví Prahy považuji jeho vědecké a literární zpracování na nejvyšší úrovni, se stálým důrazem na vysoce aktivní staletou příslušnost k západokřesťanskému světu.** Vědomí této skutečnosti není bohužel dosud pevně zakotveno v nás, ani ve sdělovacích prostředcích.

S produkcí literárněvědeckou souvisí bezprostředně i prezentace pražského prostředí pro naše občany i zahraniční hosty. **Je nezbytné rozšířit a prohloubit kulturní prezentaci Prahy ve všech směrech.** Pražské prostředí tu skýtá neomezené možnosti. V řadě případů budou potřebné určité korekce současného stavu. Dnes, v polovině roku 1998, je pomalu nemožná představa, že by mohl být obnoven nějaký vybraný pro závadnost nefunkční památkový objekt a jeho slavnostní znovuotevření načasováno na slavný rok. V čele těchto úvah je nepochybně vila Kinských ve stejnojmenné zahradě. Není to budova příliš veliká, takže by snad ještě bylo v lidských silách ji restaurovat a vytvořit nové ohnisko kultury v tak přitažlivém pražském prostředí. Současně by bylo nutné vytipovat některé zanedbané pražské prostory a pokusit se o jejich alespoň pohledovou rehabilitaci. Souvisí s tím i mně jakožto starému člověku nepochopitelná a nesmyslná problematika sprejerů a jejich herostratovská životní filozofie. K čemu směřují mladí lidé, kteří to páchají?

S prezentací Prahy přímo souvisí zpracování nových plánů města s vyznačením jejího kulturního obsahu. Totéž platí o průvodcích. Nejlepší se v součas-

nosti vydávají v cizině. Seznámil jsem se s polskou přípravnou aktivitou v městě kultury Krakově a běhá mi doslova mráz po zádech z jejího předstihu a velkolepé ideové koncepce oslav. Leccos je nutné připsat k dobru hluboce zakořeněnému polskému smyslu pro dokonalou reprezentaci. Rozdíl mezi celkovou úrovní a jejich hlavním obsahem je bohužel příliš veliký. K tomu přistupuje tragická skutečnost, že připravovaný pražský program se ve svém hlavním těžišti odvrací od kulturního dědictví a soustřeďuje se na úseky kultury každodenně zpracovávané ve sdělovacích prostředcích. Jako by bylo kulturní dědictví již neživotné. Tato okolnost je sama o sobě svrchovaně nebezpečná.

Již od první poloviny minulého roku, zčásti z podnětu viceprezidentky ICOMOS, jsem zpracoval postupně velké množství námětů pro Prahu - Město kulturního dědictví. Doposud vyzněly do prázdna.

Nejnověji jsem slyšel, že ve vedení organizace pověřené přípravami se mají uskutečnit změny. Lze proto snad připustit návrat k optimismu. **Dnes již nelze odkládat racionální přípravy roku 2000 ani o minutu.**

Pozn.: Zvýraznění textu tučným písmem provedla redakce.

ZAPOMENUTÝ A POTLAČENÝ VYSOCE KULTURNÍ POČIN PRAŽSKÝ

Dobroslav Líbal

V roce 1985 nebyla dosud zařazena Praha mezi světové památky. Platil tehdy zákon č. 22/1958 o kulturních památkách, považovaný dnes za účinnější než zákon z roku 1987. Teprve o dva roky později byla péčí Státního ústavu pro rekonstrukce otevřena v Římě svrchovaně reprezentační výstava „Praga - Le forme della città", jediná této úrovně od Libušina proroctví. Systematický stavebně historický průzkum, zahájený již v roce 1951, bezprostředně po vyhlášení převážné části Prahy za městskou památkovou rezervaci, odhalil v celé šíři i hloubce jedinečnost pražského prostředí všech slohových období.

Území pražské památkové rezervace nemělo podrobný územní plán, do určité míry ho nahrazovala tzv. **Prognóza**, zpracovaná z podnětu Útvaru hlavního architekta převahou ve Státním ústavu pro rekonstrukce. Vůbec poprvé vůbec byly rámcově zhodnoceny všechny objekty pražského jádra a bezprostředně přilehlých oblastí. Analyzována byla i uliční síť a její historické proměny. Výsledný elaborát SÚRPMO měl doslova kolosální rozměry, jak v části popisné a analytické, tak i v úseku grafickém. Celek byl vyhodnocen na plánech v měřítku 1 : 2000. Analýza se neomezovala na klad listů s náměty zařazení každého objektu do kategorií ochrany, dalšího zachování, nevýznamnosti a krátkodobého či dlouhodobého dožití. Byl tu nepochybně poněkud odvážně realizován námět optimálního budoucího využití. Obávám se, že tento elaborát již upadl neprávem do úplného zapomenutí.

Jako zvláště zajímavá byla při odborném projednávání materiálu hodnocena kategorie objektů, které neměly podmínky pro zařazení mezi kulturní památky, ale měly objektivní hodnoty funkční, případně se uplatňovaly kladně v prostorech ulic či náměstí.

Orgány zodpovědné za budoucí vývoj historické Prahy a za bezpodmínečné respektování jejích světových urbanistických i architektonických hodnot si uvědomovaly, že ustanovení památkového zákona by za určitých nepříznivých okolností a zevních tlaků nebyla vyčerpávající obranou. Z uvedených důvodů byla zformulována a vydána Vyhláška primátora hlavního města Prahy č. 9 sbírky nařízení, vyhlášek a instrukcí Národního výboru hlavního města Prahy z 30.12.1985 o zásadách usměrňování rozvoje Pražské památkové rezervace. Obecně se nazývala vyhláškou Horákovou, podle ing. arch. Stanislava Horáka, vedoucího pracovníka Útvaru hlavního architekta.

Uvedu v doslovném znění několik jejích ustanovení: Článek č. 1 odst. 1. zní: *Účelem vyhlášky je zabezpečení, zachování a společenské uplatnění urbanistických, architektonických a památkových hodnot Pražské památkové rezervace s cílem učinit z ní živou část centra Prahy – hlavního města ČSSR.*

Součástí vyhlášky jsou i Zásady usměrňování rozvoje Pražské památkové rezervace, které svědčí o nejvyšší odborné i kulturní úrovni tehdejšího Útvaru hlavního architekta.

Část I, Urbanistické uspořádání, obsahuje mimo jiné odstavce 7 a 8. První zní: *postupně odstraňovat objekty, které svým nevhodným měřítkem, architektonickou úrovní nebo dispozicí nesplňují nároky kladené na stavby a zařízení v rezervaci.* Odstavec 8 je zvláště pozoruhodný: *Nedovolovat zvyšování hladiny zástavby, výhledově snižovat hladinu zástavby v místech, kde novější převýšená zástavba nepříznivě narušuje působení kulturních památek a jejich souborů a nevhodně se uplatňuje v siluetě města.*

Z řady dalších ustanovení Zásad uvedu ještě výběr z III. části, Řešení objektů, souborů a prostorů. V odstavci 1 se píše: *Při přestavbě stávajících objektů, při realizaci novostavbě a vnějších úpravách dbát na prostorovou kompozici a soulad s architekturou okolních staveb, hlavní pozornost věnovat při tom výšce a obrysu sousední zástavby, její tektonice, měřítku a základnímu členění fasád, tvaru střech, užitým materiálům a stavebním technologiím, ochraně detailů uměleckořemeslných prvků na průčelí i uvnitř budovy.* Odstavec 2 zní: *Nepřipouštět nástavby, ani využívání půdních prostor, které by narušily půdní prostor nebo vyžadovaly nové vikýře v souborech pohledově exponovaných.* Bylo by možno citovat řadu dalších ustanovení Zásad, vesměs plně odpovídajících základním potřebám kulturně harmonického vývoje Pražské památkové rezervace.

V současné době je citovaný text vyhlášky již jen pouhým snem idealistického památkáře. Byla totiž zrušena po 11 letech, v roce 1996, z podnětu Ministerstva pro místní rozvoj ČR. Příslušný přípis podepsal zajímavou shodou okolností náměstek ministra ing. arch. Václav Mencl, synovec velkého badatele o vývoji architektury stejného jména. Po právní stránce jsou nepochybně argumenty ministerstva správné, naprosto nesprávný je však další postup. Vyhláška byla jednoduše zrušena a tím vše skončilo. Je třeba k tomu výslovně připomenout závěr ministerského doporučení z 29. listopadu 1996: *Problém zachování a rozvíjení architektonických hodnot na území Pražské památkové rezervace a způsob jejich regulace by však měl být dořešen v souladu s právními předpisy. Možností je několik a Ministerstvo pro místní rozvoj uvítá, bude-li k této problematice svolána zástupci Magistrátu pracovní porada i za účasti pracovníků z rezortu kultury.* Nestalo se však vůbec nic.

Citovaná vyhláška i její Zásady prokazují, že jejich podkladem byla koncepce optimální snahy velkoryse udržet všechny urbanistické i architektonické hodnoty historické Prahy. Byly tam jasně formulovány postuláty, s jejichž porušováním či nedbáním se dnes setkáváme takřka na každém kroku. Nejstrašnější je však skutečnost, že někteří pracovníci památkových orgánů jako by na principy Zásad vyhlášky úplně zapomněli. Nebyla totiž zrušena z důvodu nesprávného obsahu, ale z vadnosti legislativně právních postupů. Věcně nedoznaly její Zásady žádné újmy.

Je prvořadým úkolem neprodleně rehabilitovat základní principy Vyhlášky formou, která bude v plném souladu se současnými právními normami.

Pozn.: Zvýraznění textu tučným písmem provedla redakce.

INFORMACE O AKCÍCH SLEDOVANÝCH KLUBEM ZA STAROU PRAHU

1.
PŘESTAVBA TRAUTMANSDORFSKÉHO PALÁCE ČP. 159 NA STARÉM MĚSTĚ

Jak jsme informovali v předchozích svazcích Zpráv Klubu Za starou Prahu, zpracovala Domácí rada Klubu již dvě stanoviska k zamýšlené rekonstrukci paláce (7. 3. 1997 a 11. 2. 1998 – viz též Zprávy č. 2/97 a 1/98). Do třetice formuloval za Klub jeho čestný místopředseda dr. Dobroslav Líbal podnět k mimoodvolacímu řízení v této věci k Ministerstvu kultury ČR. Toto podání, které dále citujeme v nezkráceném znění, bylo vyhotoveno a odesláno dne 16. 3. 1998:

KLUB ZA STAROU PRAHU navrhuje přezkoumání rozhodnutí o umístění stavby Trautmansdorfského paláce čp. 159-I na Starém Městě, vydané odborem územního rozhodování Magistrátu hlavního města Prahy z 24.10.1997, zn. 131908/97 MIMO ODVOLACÍ ŘÍZENÍ

Citované rozhodnutí Magistrátu je nezákonné, v rozporu s ustanoveními § 14 zákona č. 20/1987 a vládního nařízení č. 66/1971 o památkové rezervaci v hlavním městě Praze.

V přímém rozporu s obsahem citovaného zákona a nařízení je odsouhlasení navrhované nástavby zvýšení hřebene střech nad severním a východním křídlem a umístění věže ! nad jižním křídlem, uvedené v podmínkách rozhodnutí o umístění stavby pod body 6 a),b),c), 8 a 9.

Památkově chráněná palácová architektura je z hlediska architektonického vývoje ukončeným, uzavřeným objektem, u něhož nelze za žádných okolností připustit výraznější transformaci jeho zevního vzhledu, jehož součástí má být výstavba nové věže. Trautmansdorfský palác je nejen významnou kulturní památkou sám o sobě, ale součástí velkolepého urbanistického i architektonického souboru historické zástavby Starého Města pražského v bezprostředním sousedství Clam-Gallasova paláce a Klementina, s hlavní orientací do exponovaného Mariánského náměstí. Podstatná proměna jeho zevního vzhledu provázená nota bene výstavbou nové věže působí jako nesmyslný zlý sen. Je nám zcela nepochopitelné, že tak protismyslný námět se mohl zrodit u projektujícího architekta a že byl dokonce přijat i památkovou a územní administrativou Magistrátu hlav.města Prahy. Panoramatická hodnota, silueta centrální oblasti historické Prahy s pevným vztahem k její zástavbě a dominantám je přece již definitivně a konečně dořešena a jsou vyloučeny sebemenší pokusy je nějak měnit.

Bod 7 podmínek se týká střešních vikýřů, které jsou notoricky mimořádně bolavým problémem u historických architektur. Doporučení v citovaném bodu obsažené je obecné a povšechné a umožnuje případně velmi nevhodná a nepřiměřená budoucí řešení. Nejhrubším porušením architektonické atmosféry paláce je i zastřešení nádvoří zasklenou

konstrukcí, uvedené v bodu 5. Celkové zasklení nádvoří představuje radikální přehodnocení architektonického zjevu budovy, který se neomezuje jen na vnější průčelí, ale i na prostor nádvoří, která jsou v Praze mimořádně důležitá. Naprosté potlačení dvora je výrazem jakéhosi zaslepení celkového rázu budovy, nehledě k tomu, že má velmi pronikavé důsledky i do palácové dispozice, které se v tomto rozhodnutí neřeší.

Naprosto nevhodné a nesprávné je zřízení podzemních garáží značné kapacity. Jejich zřízení bude mít za následek pronikavé zásahy do konstrukcí celé budovy a proražení nového průjezdu. Celá architektonická adaptační koncepce Trautmansdorfského paláce je v celém rozsahu vadná a představuje v rámci Starého Města pražského tragický zlom a současně zhoubný prejudic do budoucnosti. Je přímo v křiklavém rozporu se základními principy památkové ochrany rezervace. Navrhujeme, aby našemu návrhu bylo vyhověno a napadené rozhodnutí v celém rozsahu zrušeno.

Ministerstvo kultury si vyžádalo odborné vyjádření Státního ústavu památkové péče, které bylo vyhotoveno dne 29. 5. 1998 a po důkladném rozboru doporučilo zrušit již vydaná rozhodnutí odboru památkové péče Magistrátu hlav. města Prahy. Ze závěru vyjádření citujeme: *„Po prostudování spisového materiálu Státní ústav památkové péče zjistil rozpory v jednotlivých odborných vyjádřením Pražského ústavu památkové péče, nesrovnalosti a chybné zhodnocení předložených důkazů především odborem památkové péče Magistrátu hlav. města Prahy. Je nezbytné, aby byl projekt přepracován a znovu posouzen s tím, že budou dodrženy tyto podmínky památkové péče:*

1. nebude měněn a zvyšován tvar krovu střech do Mariánského náměstí, Husovy a Seminářské ulice a zároveň bude zachována podoba stávajících vikýřů.

2. nebude vybudována žádná věž, nebo dominantní nástavba v areálu Trautmansdorfského paláce

3. nebude provedeno zastřešení nádvoří

4. nebudou pod nádvořím a částí paláce vybudovány podzemní garáže."

Dne 29. 7. 1998 vyhotovilo ekonomicko-právní oddělení odboru památkové péče Ministerstva kultury ČR po provedeném mimoodvolacím řízení z podnětu Klubu Za starou Prahu dvě rozhodnutí, kterými zrušilo předchozí rozhodnutí odboru památkové péče Magistrátu hlav. města Prahy a to z 5. 8. 1997 (závazné stanovisko pro územní rozhodnutí) a z 4. 2. 1998 (závazné stanovisko pro stavební povolení)!

Přestože se z tohoto výsledku úsilí Klubu lze právem radovat, není ještě vše vyhráno, neboť současný majitel paláce a investor stavby EXPANDIA a.s. měl možnost se proti rozhodnutí odvolat a přípravné stavební práce na rekonstrukci paláce, jak si může každý na místě ověřit, se zjara a během léta již rozběhly. Členům Klubu však můžeme slíbit, že celý případ budeme bedlivě a ostražitě sledovat i nadále.

2.
REKONSTRUKCE KOSTELA SV. MICHAELA ARCHANDĚLA NA STARÉM MĚSTĚ

Případ nejprve chátrajícího objektu bývalého kostela sv. Michala, poté nevhodných záměrů k jeho využití (banka) a nakonec jeho rekonstrukce pro kulturně nepřesvědčivý

projekt multimediální show Mystérium sv. Michala, byl a zůstává jednou z priorit pozornosti členů Domácí rady Klubu (viz články v Zprávách č. 1/94, 2/94, 2/95, 1/97). V dubnu letošního roku se proto Klub Za starou Prahu logicky připojil k aktivitě vzniklé kolem Pražského grémia a spolu s dalšími institucemi (Státní ústav památkové péče, Pražský filharmonický sbor, Mezinárodní hudební festival Pražské jaro, Akademie výtvarných umění v Praze) podal k Obvodnímu soudu pro Prahu 1 proti odpůrcům – společnosti Michal Praha, která je nájemcem kostela, a Národní knihovně ČR, která je pronajímatelem objektu - návrh na předběžné opatření ve věci neprodleného zastavení všech stavebních a technických prací při rekonstrukci kostela z důvodu nevhodnosti zamýšleného víceúčelového využití vzácné stavby z hlediska stavebně-architektonického i kulturně-duchovního.

Usnesením z 26. května 1998 Obvodní soud pro Prahu 1 návrh na předběžné opatření zamítl, neboť právně podložený důvod pro jeho nařízení neshledal. Přesto členové Klubu považují tento poslední pokus, byť marný, za odpovídající všem předchozím snahám o důstojnou rehabilitaci objektu kostela sv. Michala. (O současném využití kostela píšeme v recenzi na str. 55)

3.
REKONSTRUKCE OBJEKTU ČP. 460 - I NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ

Klub Za starou Prahu podal dne 16. 3. 1998 na Ministerstvo kultury ČR další podnět k mimoodvolacímu řízení, který uvádíme v doslovném znění:

KLUB ZA STAROU PRAHU navrhuje přezkoumání rozhodnutí Magistrátu hlavního města Prahy, odboru památkové péče zn. OPP 72/98 z 22.1.1998 ve věci rekonstrukce objektu čp. 460-I Staroměstské nám. Praha 1, Staré Město,

MIMO ODVOLACÍ ŘÍZENÍ

Citované rozhodnutí Magistrátu je nezákonné, v rozporu s ustanoveními § 9 a § 14 zákona č. 20/1987 a vládního nařízení č. 66/1971.

Souhlas s rekonstrukcí objektu a povolovací podmínky jsou v rozporu s průvodní plánovou dokumentací, z níž jsou na první pohled patrny hluboké zásahy do konstrukcí i dispozice, jichž se povolení vůbec nedotýká.

Především se na plánech ukazuje velmi výrazné prohlubování sklepů, jež je zcela nemyslitelné u tak významné historické architektury, v samém srdci Starého Města pražského. Historické úrovně sklepů včetně původních dlažeb budou nebo jsou již zničeny. Nepochopitelný je přístup zájmů archeologických, které v rozhodnutí nejsou vůbec zmíněny. Přitom terén budovy patří z hlediska archeologického k vysoce exponovaným.

Z řezu je patrna mohutná inserace nových vložených konstrukcí, zřejmě železobetonových, které základní struktury budovy radikálním způsobem promění. Není tu zmínky o nepochybných historických trámových stropech.

Svrchovaně citlivá je problematika nové střechy včetně vikýřů a jejího vztahu k atice.

Dům se přestavuje na hotel, což je diskrétně charakterizováno jako „krátkodobé ubytování". Nejsou vůbec zvažovány důsledky, jež tato změna funkce, v rozporu s § 9 památkového zákona vyvolá v konstrukcích i dispozici. Citované povolení i jeho pod-

mínky neodpovídají dané realitě návrhu i provádění. Navrhujeme proto zrušení rozhodnutí, jež povoluje přestavbu čp. 460-I.

V tomto případě Ministerstvo kultury ČR neshledalo zákonné důvody, aby mohlo být z podnětu Klubu zahájeno mimoodvolací řízení, což sdělilo písemně dne 23. 7. 1998. Případ rekonstrukce objektu však budeme sledovat i nadále.

4.
PROJEKT „SPOLEČENSKÉ CENTRUM - DVĚ VĚŽE" PŘI NOVOMLÝNSKÉ VODÁRENSKÉ VĚŽI ČP. 827-II V PRAZE 1

Citujeme doslovné znění stanoviska Klubu z 25. června 1998:

Klub Za starou Prahu se seznámil se záměrem výstavby tzv. „Společenského centra - dvě věže", které má být tvořeno propojením novostavby a rekonstruované Novomlýnské vodárenské veže. Mezi věží a plánovanou novostavbou při její jižní straně, která by měla mít dvě podzemní a pět nadzemních podlaží, je zachován úzký šachtovitý prostor.

Okolí Novomlýnské vodárenské věže patří k historicky významné lokalitě kolem kostela sv. Klimenta, která byla v 19. a 20. století narušena jednak výstavbou činžovních domů od ulic Klimentské a Revoluční, a jednak výstavbou frekventované pobřežní komunikace. Přesto zde zůstalo zachováno několik objektů, které původní charakter této vzácné lokality dokládají. Kromě kostela sv. Klimenta a Novomlýnské vodárenské věže jsou to také Vávrův mlýn čp. 1239, sloužící dnes Poštovnímu muzeu, a renesančně-barokní budova čp. 1244 severozápadně od věže. Do této svatoklimentské enklávy však lze ještě počítat klasicistní domy čp. 1238 a 1234, které naznačují původní směr Novomlýnské uličky.

Tato malá a vzácně kompaktní oblast novoměstské historické zástavby stojí dnes bohužel na okraji zájmu jak profesionálního památkářského, tak laického, a zcela ve stínu jiných, „populárnějších" míst staré Prahy. Přesto jde o mimořádně významnou lokalitu z hlediska územně-historického vývoje Prahy, osídlenou již dávno před založením Nového Města. Vzhledem k těmto skutečnostem by si oblast zasloužila náročnou rehabilitační studii, v níž by byly posouzeny a charakterizovány prostorové vztahy památkově chráněných budov vůči svému okolí i sobě navzájem a stanoveny striktní podmínky pro stavební zásahy vně i uvnitř této oblasti.

V tomto smyslu je uvažovaný záměr výstavby „Společenského centra - dvě věže" zahušťující nesmyslně a samoúčelně volnou plochu v těsné blízkosti bývalé vodárenské věže naprosto nevhodný a jeho realizace, pokud by byla schválena a povolena příslušnými městskými orgány, by byla známkou nepochopení místních urbanistických souvislostí i ukázkou ignorace vůči cennému památkovému odkazu této lokality, která však na první pohled nemá líbivou a komerčně turisticky využitelnou tvář. Doporučujeme proto uvedený návrh nekompromisně zamítnout, stejně jako jakékoliv další snahy o novou výstavbu v těsném okolí věže.

5.
ZÁMĚR ZŘÍDIT NOVOU PROVOZOVNU McDonald's V PALÁCI SYLVA-TAROUCCA ČP. 852-II NA PŘÍKOPĚ

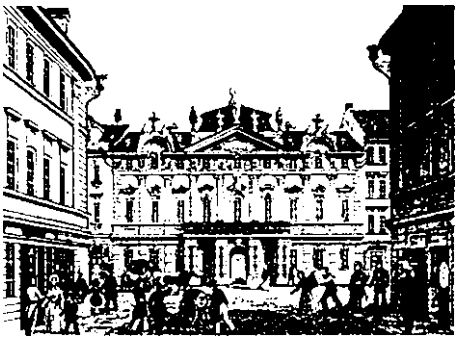

Citujeme doslovné znění stanoviska Klubu z 25. června 1998:

Klub Za starou Prahu důrazně protestuje proti záměru firmy McDonald's zřídit svou novou provozovnu v interiéru barokního paláce Sylva-Taroucca čp. 852 Na Příkopě.

Za zcela neslučitelné považujeme ušlechtilé a duchovně inspirativní prostředí vynikající architektury Kiliána Ignáce Dientzenhofera z let 1743-1751 s provozem uniformní lidové „výkrmny" typu [illegible] neprotestujeme proti umístění restaurace tohoto typu v centru Prahy, neboť chápeme její poslání, výhody i oblíbenost, nepovažujeme však za možné její umístění v tak hodnotném památkovém objektu, pro jehož komorní prostředí by byla vhodnější klasická restaurace vyšší kategorie nebo kavárna vídeňského typu. Palác má bohaté společenské a kulturní tradice a je jednou z mála dobře zachovaných palácových staveb na Novém Městě pražském včetně dvou nádvoří. Bylo by výsměchem všem tradicím i zneuctěním mimořádné úrovně palácové architektury, kdyby byla využita pro restaurační zařízení typu tak „lidového", že ve snaze po rychlém odbavení co největšího počtu strávníků dospělo až k formě konzumace rukama a z papíru. Proti sobě zde stojí historická pražská jedinečnost a neopakovatelnost na straně jedné a nudný kosmopolitní stereotyp a vykalkulovaná účelovost na straně druhé.

Doufáme, že památkové orgány nepřipustí využití Sylva-Tarouccovského paláce pro firmu McDonald's. Byl by to další krok k nevábné vizi „mcdonaldizace" Prahy, která není ničím jiným než postupnou ztrátou její identity

Informace o sledovaných akcích připravila Kateřina Bečková

ÚZEMNÍ PLÁN PRAHY 1998

Milan Polívka

V polovině dubna letošního roku předložil Útvar rozvoje hlav. města Prahy po několikaletém úsilí návrh územního plánu Prahy s výhledem k časovému horizontu roku 2010 k projednání a připomínkového řízení. Dokumentace byla vystavena do konce srpna na Staroměstské radnici.

Klub Za starou Prahu uvítal zpracování územního plánu. Považujeme rozsáhlý elaborát za práci velice významnou a potřebnou pro urbanistický rozvoj města, který nás v nejbližších letech čeká. Několik posledních let bylo využito pro detailní rozvahu i celkovou koncepci i o využití rozvojových území a malých ploch.

Elaborát byl zpracován na pozadí zásadních společenských proměn, rozpadu centrálního řízení města, privatizace pozemků a pozvolného otevírání se Prahy zájmům a názorům, které přicházely z rozvinutých částí světa. Rozsah stavebních změn naštěstí dosud nepřesáhl míru, která by zásadním způsobem ovlivnila prostředí památkových území.

Za důležité považujeme regulaci výšek nové zástavby na území vnitřního města a ochranu historického horizontu v jeho hlavních panoramatech. Domníváme se, že v zájmu zachování historických hodnot Prahy je potřebné rozšířit území historického jádra chráněné statutem památkové rezervace o části obytných čtvrtí Vinohrad, Žižkova, Karlína, Holešovic, Letné a Smíchova. Nově stanovená hranice území se zákazem výškových staveb není zcela jednoznačně určená, není ani jasné, co se zřejmě rozumí pod pojmem výšková stavba.

Jako neštastné se jeví přetrvávající správní rozdělení památkové rezervace mezi Obvodní úřady Prahy 1, 2, 6 a 7. Území památkové rezervace by mělo být spravováno a řízeno jedním orgánem, v tomto případě zastupitelským úřadem Prahy 1, pod který spadá převážná část území rezervace.

Vážným problémem, který se dotýká bezprostředně života obyvatel města a památkových hodnot historického jádra, je živelný nárůst automobilové dopravy a velká koncentrace velkokapacitních garáží. Podporovaný systém záchytných parkovišť při koncových stanicích hromadné dopravy považujeme za správnou a efektivní pomoc systému městské hromadné dopravy.

Závěrem můžeme konstatovat, že přes připomínky Klubu Za starou Prahu k návrhu územního plánu, zvláště pak části věnované památkové ochraně, oceňujeme odbornou úroveň zpracování výkresové a textové dokumentace celého elaborátu. Pevně doufáme, že se nový územní plán Prahy stane závazným dokumentem pro rozhodování o rozvoji našeho hlavního města. První krok bude učiněn jeho definitivním schválením.

PŘIPOMÍNKY K ÚZEMNÍMU PLÁNU PRAHY 1998

Text v doslovném znění, který podal Klub Za starou Prahu na Útvar rozvoje města dne 17. 6. 1998:

Naše připomínky se týkají návrhu územního plánu z hlediska jeho technického zpracování a srozumitelnosti, z hlediska některých koncepcí, které mají vliv na ochranu památkových hodnot v území a nakonec i z uvážení detailů, které by mohly rozhodujícím způsobem změnit památkové prostředí.

Vítáme zpracování územního plánu a považujeme tuto práci za neobyčejně potřebnou, závažnou a záslužnou pro rozvoj Prahy. Předpokládaný stavební rozvoj nastane teprve v nejbližších letech. Několik posledních let bylo dobře využito pro velmi detailní rozvahu o celkové koncepci i o využití drobných ploch a rozvojových území. Tato práce byla zpracována na pozadí zásadních společenských proměn, v období ostré kritiky urbanistické profese, za rozpadu centrálního řízení města a za pozvolného se otevírání Prahy zájmům a názorům, které přicházejí z rozvinuté části světa. Podařilo se koncentrovat finanční injekce do nejvíce ohrožené struktury hlavního města, tj. do převážně památkových a starších území tím, že začala fungovat pozemková renta, začala se uplatňovat místní samospráva a iniciativa soukromých majitelů. Rozsah stavebních změn naštěstí nepřesáhl míru, která by nějakým zásadním způsobem ovlivnila utváření památkových území. Přesto státní správa na úseku územního plánování jakoby za pochodu formulovala nová pravidla, zpochybnily se a zanikly nebo se znovu rozvinuly některé již ustálené záměry a vznikly i některé nové přílohy, které vycházejí z nové doby a které, jak se zdá, najdou pevné místo v budoucím plánování Prahy (např. stav plánování okolí města).

K technické dokonalosti přispěla jednak dlouholetá koncentrovaná práce na územních plánech v minulosti (technické přílohy), ale také moderní zpracování počítačovou technikou.

S touto možností velké přesnosti plánu souvisí naše první připomínka, která se týká podrobnosti navrhovaného řešení. V plánu je určitý rozpor mezi podrobnostmi v detailech tam, kde se lze opřít o existující a v mapě zakreslenou strukturu. Toto je dále v rozporu s neurčitostí a nepřesvědčivostí v územích rozvojových, kde díky přesnému překreslování podrobnějších studií je plán nečitelný a vzbuzuje nedůvěru. Uvědomujeme si, že v zastavěných územích supluje tento plán jiné dokumenty. Zbytečně, neboť je často jen překreslením podrobnější studie, kterou má takto alespoň částečně legalizovat.

Plán má totiž podrobnější řešení pouze nastínit nebo jej předcházet, nikoli zakreslovat, a má mít nejen v již postavených částech, ale zejména v částech navrhovaných značnou míru zobecnění. Hlavní výkres se proto rozpadá do mozaiky barevných skvrn, na níž je velmi těžko vysvětlit koncepční záměry, ale zároveň je obtížné podat ke smyslu

a tvaru jednotlivých barev srozumitelné vysvětlení. Legenda územního plánu rovněž dosáhla takové podrobnosti a takové svázanosti pozemků a jejich neurčeného funkčního využití, že nemůže u potenciálního investora vyvolat jiný dojem, nežli že se mu státní správa snaží nařídit, co má postavit. Tato nevýhoda plánu je vyvážena jen některými doplňujícími výkresy (všechny technické disciplíny, zastavitelná a nezastavitelná území), avšak je bohužel umocněna v jiných přílohách, jako je např. systém zeleně nebo plán kompozice města. Tyto plány nejsou příliš srozumitelné, ačkoli mají řešení vysvětlovat.

Z hlediska památkové péče v celkovém konceptu města se pozastavujeme nad nově stanovenou hranicí území se zákazem výškových staveb. Tato hranice je zřejmě stanovena bez základní představy a popisu, co jsou výškové stavby. Zda jsou to pouze domy převyšující své okolí nebo zda jsou to domy, které se uplatňují svým objemem v měřítku celého města nebo zda jsou to domy, které svým celkovým uspořádáním své okolí mění a mění tím i měřítko stávajícího města. Hranice tohoto území se však zdá být stanovena bez hlubšího studia území, kterým prochází, bez rozborů a důkazů. Chybně dělí již vyhlášené nebo navrhované památkové zóny a v porovnání s jinou hranicí, která vznikla v průběhu mnoha let práce na předešlých územních plánech, totiž s hranicí ochranného pásma Pražské památkové rezervace, se hranice zákazu výškových staveb zcela míjí s jakýmkoli praktickým významem. Doporučujeme, aby tato hranice buď byla z územního plánu vypuštěna, nebo aby se, což je ostatně stanoveno, shodovala s hranicí ochranného pásma Pražské památkové rezervace – vnitřního města, nebo aby zpracovatel uvážil alespoň zahrnutí celistvých památkových zón do lépe a fundovaněji navržené hranice. Neboť nač by byla památková zóna stanovena bez zapovězení výškových budov? (Letná, Vinohrady, Smíchov...).

Praxe přípravy novostaveb a stavebních změn a všeobecně nízká úroveň předkládání a administrování návrhů přináší stálou obavu o budoucí osud historické Prahy. Jsme přesvědčeni, že je potřebné v zájmu zachování historické Prahy rozšířit území chráněné statutem památkové rezervace o další části čtvrtí jako je Karlín, Smíchov, Vinohrady, Letná.

Nejzávažnějším problémem nynějšího života města je naprosto bezprecedentní a státem vehementně podporovaný nárůst automobilové dopravy, který zcela zpochybňuje jakékoli investiční úsilí k tomu, aby se nějak zřetelněji automobilový provoz reguloval nebo usnadňoval. V územním plánu je správně vyznačen dosud respektovaný, avšak velmi málo podporovaný systém záchytných parkovišť při stanicích hromadné dopravy. Jestliže má býti vytvořena nějaká smysluplná pomoc dopravě v Praze, zdá se to být jedině podpora organizace a využívání tohoto systému a propracování skutečných možností odstavování aut na těchto parkovištích. Úsilí o fungování tohoto systému považujeme také za jedinou efektivní pomoc systému městské hromadné dopravy, která, jak známo, investičně pokulhává. Na některých místech při stanicích metra však není a nebude místo pro vytvoření kapacitních a hlavně levných odstavných ploch, takže se tyto parkoviště nemají omezovat jenom na stanice metra. Jestliže je průjezd vnitřním městem v průběhu dne s použitím městské hromadné dopravy asi o polovinu až dvojnásobně kratší nežli osobním automobilem, je nutné záměrně tuto proporci podporovat a zdůrazňovat ve prospěch časové výhodnosti městské hromadné dopravy.

V souvislosti s detailem, který je již mimo podrobnost plánu, ale souvisí s parkováním, a který se týká zřizování podzemních parkovišť přímo v historickém jádru města, **varuje Klub před prosazováním a povolováním výstavby garáží v druhém a v dalších suterénech ve vltavské nivě**, neboť hydrogeologické podmínky v celku území

neskýtají záruku, že změnou výšky spodní vody nedojde k plošným destrukcím celých bloků v památkové rezervaci, nehledě k nevratnému vytěžení cenného archeologického terénu. Kromě toho není budování parkovišť v centru v souladu s koncepcí podpory a využívání existující a velmi kapacitní městské hromadné dopravy v centru.

Na závěr si dovolíme odmítnout několik staveb, které se dosud nebo nově v územním plánu objevují. Jejich škodlivost pro historické prostředí je prokázána, anebo naopak není prokázána skutečnost, že nové stavby zásadně historické prostředí nezmění.

Výtoňský most – považujeme stávající železniční most za hrubé narušení celistvosti historického města a proto jakýkoliv soudobý přídavek k mostu je nepřijatelný.

Magistrála jen v Legerově ulici – tento záměr by znamenal doplnit v Praze druhé nejhorší dopravní místo, ještě před soutěskou u Karlových lázní. Zatímco u Karlových lázní je vozovka široká jen dva pruhy, bylo by zřejmě nutné umístit do překrásné Legerovy ulice šest jízdních pruhů. Domníváme se, že nynější stupeň automobilové dopravy sice vyžaduje snížení průjezdnosti tzv. magistrály, nikoli však kanalizaci veškeré dopravy na ní do jediné ulice.

Rozvojové území Karlína severně od Pobřežní ulice – zákres připomíná chybné řešení, které naštěstí lze v České republice popsat jen teoreticky. Obec nebo okres vybuduje přeložku komunikace kolem sídla, aby byla tato komunikace vzápětí z obou stran obestavěna a vyvolala se tím potřeba nové přeložky. Pokládáme za nutné, pokud je snad zeleň na Rohanském ostrově zbytečná a není vhodné zde vytvořit větší zelené území, aby byla severní strana Pobřežní ulice obestavována solitéry s funkcí spíše doplňkovou k historickému městu, nežli aby se podél kapacitní nepřekročitelné automobilové tepny budovalo polyfunkční území, konkurující historickému území Karlína.

Tunel a svazek tratí pod Vítkovem – tento tunel je jen chatrně ověřené novum, které ve svém možném výkonu a také v počtu kolejí předstihuje dvě jižní napojení Hlavního nádraží. V situaci, kdy výhled českých drah je prozatím neutěšený, kdy železniční doprava s největší pravděpodobností již nikdy nedosáhne maximálních výkonů století, kdy na jiných místech města zabírá rozsáhlé a nevyužité plochy, zdá se nám obětování prostoru Florence, petrifikování celého kolejiště Masarykova nádraží a zněkolikanásobení kapacity kolejí vedoucích do severního zhlaví hlavního nádraží jako neúměrné potřebě.

Vyloučení některých rozvojových území mimo hranice navrhovaných památkových zón – již téměř souvislé území zón kolem Pražské památkové rezervace má tři malá bílá místa: Těšnov, Florenc a Dejvické nádraží. Přestože hlavním opodstatněním památkových zón je urbanistická kvalita, ale hlavním účelem je ovlivnění budoucích změn, měla by být tato místa zahrnuta do sousední zóny. Ne pro nynější prázdnotu nebo nepodařenost, ale jako pravidlo, že navrhované změny budou v souladu, nikoli v protikladu s památkovou zónou.

Připomínky zpracovali:
Martin Krise, Helena a Milan Polívkovi

ARCHITEKT KAMIL OSSENDORF

(3. 6. 1908 - 15. 1. 1994)

Helena Polívková

V letošním roce to je právě devadesát let, kdy se ve Vysokém Mýtě v rodině továrníka narodil akademický architekt Kamil Maria Ossendorf. Jeho celoživotní dílo je mimořádné svým rozsahem a výjimečnými kvalitami kompozičními a výtvarnými.

Studoval na vysoké škole umělecko-průmyslové u profesora Pavla Janáka. Již od svého mládí se zúčastňoval řady architektonických soutěží na významné úkoly, např. projekt velkotržnice na Maninách, kliniky v Motole aj. Z úctyhodného počtu 60 cen získal 17 nejvyšších, 14 druhých a řadu dalších. Není možné v krátké vzpomínce na architekta Kamila Ossendorfa jmenovat všechny jeho projekty, soutěžní návrhy a úspěšné realizace, jejich výčet je obdivuhodný. Zabýval se architekturou v celé její šíři, od řešení bytových domů po stavby veřejných budov. Předmětem jeho zájmu byly zvláště objekty s malými byty, ale též rodinné domy.

Nejvíce se však věnoval zdravotnickým stavbám. Příkladem zdařilé realizace je zdravotnický areál s 1300 lůžky a zdravotní školou s internátem v Mostě. Nemocnice je svým architektonickým a urbanistickým řešením významným dílem naší poválečné výstavby. Mezi další pozoruhodné projekty a realizované návrhy patří mimo jiné vstupní areál chemických závodů v Záluží u Mostu, léčebný ústav v Kladrubech, Výzkumný ústav chorob z povolání na Vinohradech, výškový dům s restaurací v Mostě, domy s malými byty pro Obec pražskou v Holešovicích a nemocnice v Jihlavě. Zajímal se o osud historických objektů a bojoval proti jejich zneužití.

Kamil Ossendorf publikoval v mnoha odborných časopisech a v tisku. Jako člen Mánesa se zúčastnil několika výstav. V roce 1988 byla ve Fragnerově galerii uspo-

řádána k jeho osmdesátinám výstava jeho celoživotního díla. Inspiraci a poučení pro vlastní práci čerpal při svých četných studijních cestách po Evropě a v zámoří.

Jeho odborná činnost se opírala o pokrokové společenské přesvědčení. Byl příslušníkem meziválečné avantgardy českých architektů, představitelem funkcionalis-

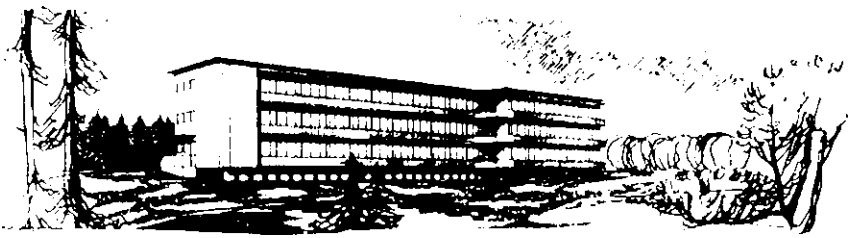

Infekční pavilon krajské nemocnice v Jihlavě, autor projektu: Kamil Ossendorf

tického období naší moderní architektury. Stal se od počátku aktivním členem levé fronty, kam ho uvedl Karel Teige, Bloku architektů pokrokových spolků BAPS, SVU Mánes, Svazu českých výtvarných umělců a jiných odborných spolků architektů.

Architekt Kamil Ossendorf, vzácně dobrý a skromný člověk, se významně zapsal do historie naší novodobé architektury. Jeho rozsáhlé dílo je stále živým odkazem pro mladou generaci architektů a výtvarníků.

INŽENÝR ARCHITEKT JOSEF HYZLER PĚTASEDMDESÁTILETÝ

Dobroslav Líbal

Znám pana inženýra Hyzlera bezmála půl století. Tento příspěvek se však neopírá o jeho systematický životopis, ale je souborem osobních vzpomínek a hodnocení. Omlouvám se za všechna pochybení, chronologické omyly a neúplnosti.

Myslím, že jsme se seznámili v památkářském kurzu tehdejšího ministerstva, který organizoval laskavý a optimistický Dr. ing. arch. Josef Pošmourný, tehdejší čelný památkář republiky. Za několik let později se stal krutou obětí zvůle tehdejší doby. Je příznačné, že z dosti početných účastníků kurzu takřka žádný nepřešel do nově se formující památkové administrativy. Řada z nich postupně přešla do R atelieru Stavoprojektu, předchůdce Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Hned na samém počátku našeho setkání s architektem Hyzlerem stojí společný zážitek, dnes již těžko pochopitelný a právě proto ho pro ilustraci stručně popíši. V rámci uvedeného kurzu, jehož jsem se zčásti zúčastnil jakožto brigádník R atelieru, kde jsem zahájil systematický stavebně-historický průzkum pražské památkové rezervace, byla řada odborných exkurzí. Na jedné z nich jsme se ocitli ve Znojmě. Při procházení malebnými Jirchářmi nás menší chlapec v červených šortkách pozval k návštěvě jeho obydlí. V pozadí domku stála jedna z válcových věží velkolepého znojemského opevnění. Byla tam zdánlivě pěkná vyhlídka na městské panorama. Stalo se, že jeden účastník exkurze, studující architektury a ideologický vedoucí kurzu, použil před fotografováním expozimetru Bewi, který se nasazoval na oko jako malý dalekohled. V údolí pod jádrem města stála budova tehdejšího krajského soudu s věznicí. Zmíněný chlapec vzápětí letěl na prokuraturu a udal nás. Za nedlouhou dobu, když jsem právě kritizoval nevkusná volská oka na střeše obnovené znojemské kaplanky, jedné z prvních rekonstruovaných budov v rámci rezervační aktivity, obklopila naši skupinu ozbrojená vězeňská stráž se slovy „musíte nésti následky za to, co jste provedli". Teprve až na samém konci této tragikomedie jsme se dozvěděli o podezření z pokusu o komunikaci s nějakými vězni. Způsobil to neštastný expozimetr. Obklopeni vězeňskou stráží jsme pochodovali znojemskými ulicemi k budově soudu, provázeni soucitně zvědavými pohledy obyvatel. Posadili nás do dlouhé chodby v předpolí věznice a jeden po druhém jsme byli vyslýcháni, co jsme na exkurzi spáchali. Některé otázky, pokud si vzpomínám, byly naivně kapciozní. Odebrali nám všem fotoaparáty za účelem vyvolání údajně závadných snímků. Hrála tu roli naše předchozí návštěva Vranovské přehrady. Nakonec nám fotoaparáty vrátili, vzpomínám si, že můj film nebyl vyvolaný.

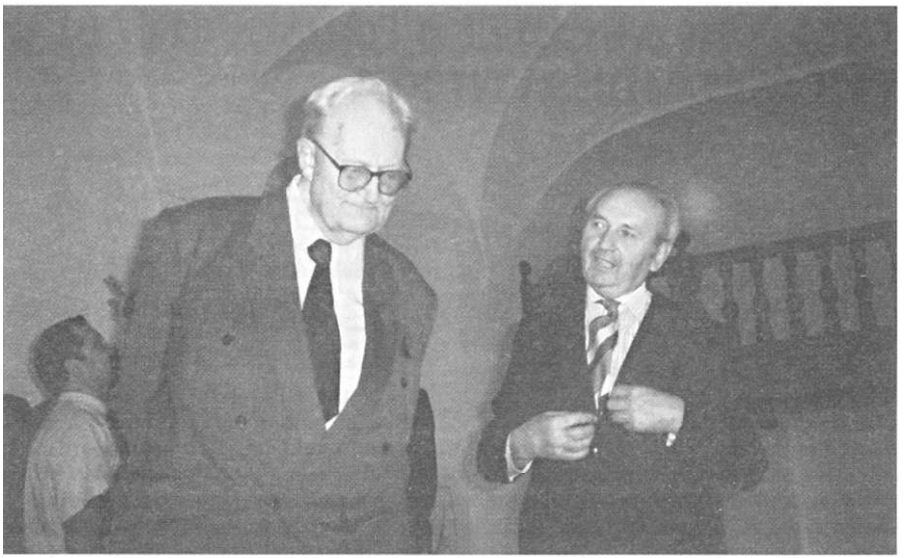

Dr. Dobroslav Líbal s arch. Josefem Hyzlerem pod klenbou radnice ve Stříbře v r. 1996

Architekt Hyzler tehdy pracoval společně s brněnským profesorem Václavem Richtrem na velké akci přípravy dějin románské architektury na Moravě. Na Moravě nebyly Soupisy památek, takže to byla práce velice průkopnická. Hyzler tehdy zaměřil a zkoumal bezpočtu architektur, především kostelů. Je nepředstavitelná škoda, že Richtrova připravovaná práce nebyla realizována, takže Hyzlerův velkolepý dokumentační materiál nemohl být plně využit.

Již od doby války jsem se stýkal s panem profesorem Oldřichem Stefanem, který byl tehdy vedoucím architektem obnovy Anežského kláštera v Praze na Františku. Hyzler se stal Stefanovým spolupracovníkem a později i nástupcem. Bylo to období našeho hlubšího poznání. Tehdy jsem si přiblížil mimořádné Hyzlerovy znalosti stavebně technické a technologické. Dokonale rozuměl historickým konstrukcím a důvěřoval jim. Projevilo se to opětovně právě při restauraci Anežského kláštera, kdy Hyzler svojí odvahou doslova zachránil první parto věže zříceného kostela sv. Františka s žebrově klenutým prostorem, na jehož svorníku je reliéf anděla hrajícího na smyčcový nástroj. Obvodové zdivo patra věže bylo silné asi 50 cm. Bylo proto rozhodnuto patro zbořit a znovu postavit. Vzpomenu při této příležitosti i kladného působení tehdejšího městského statika pana inženýra Hlaváčka.

Za Hyzlerova odvážného a tvůrčího vedení se pronikavě přestavěný a transformovaný konvent Anežského kláštera doslova vyloupl v plné středověké kráse. Hyzler tu prosazoval uplatnění všech dosud skrytých či potlačených středověkých architektonických hodnot s plnou důsledností. Výsledkem jeho díla je naprostá převaha celkového zjevu konventní budovy, který dnes obdivujeme. Připomenu regenerování cihlových průčelí dlouhého konventního východního křídla, uvnitř

Historická radnice ve Stříbře, jejíž rekonstrukci projektoval ing. arch. J. Hyzler

odstranění přepatrování prostor z doby po zrušení kláštera na sklonku 18. století. Vysoce působivé je i obnovení čtyř stran rajského dvora, který by měl být uváděn jako ušlechtilý příklad rekonstrukce. Nedostatek peněz zabránil odstranění šikmých cihelných opěrných pilířů na dvou stranách křížové chodby. Velmi zajímavá je obnova středověkého stavu tří stran ambitu, na východní straně uplatnil Hyzler zrušenou renesanční lodžii ze druhé poloviny 16. století. Nelze zapomenout na úpravu raně gotických kleneb v západním křídle křížové chodby, jejichž žebra byla zčásti odsekána. Vznikl tak velmi krásný autentický středověký prostor. Nemohu tu vyjmenovat další četné obnovné Hyzlerovy aktivity na Anežském klášteře. Byla to tehdy jedna z největších akcí tohoto druhu v Praze. Mělo to pochopitelně za následek určitou míru závisti a kritiky architektů i památkářů. Využívali při tom nejasností a neexistence zásad památkové péče. Rozhodující zlom vytvořila vnitroústavní soutěž na zastřešení prostoru zříceného kostela sv. Františka. V soutěži zvítězili architekti Státního ústavu pro rekonstrukce Hlavatý a Kunca, bytostně jiného zaměření. Jejich námět zastřešení byl pak úspěšně realizován po dlouholetých diskusích. Současně dokončili Hyzlerovo rozpracované dílo. Na jeho mimořádné zásluhy se jakoby zapomnělo, přitom Hyzlerův podíl na celkové transformaci Anežského kláštera je rozhodující.

Co uvésti dále. Vzpomínám na jeho úpravu přízemí jižního křídla Staroměstské radnice, kdy Hyzler architektonicky doplnil a sjednotil částečně narušený průchod při dávném domě Kačky kožešnice.

Z přečetných Hyzlerových rekonstrukčních projektů a realizací vyvstává monumentální obnova poničeného zámku v Tachově, který byl určen k odstřelu. Výsledkem jeho usilovné práce je velkolepý zámecký objekt, sídlo městského úřadu. Při předcházejícím archeologickém výzkumu byly nalezeny a zčásti uplatněny doklady někdejšího knížecího a později královského hraničního hradu. Připomínám ušlechtilý zjev pozdně barokního schodiště, které bylo Hyzlerovou zásluhou zachováno a výtvarně i funkčně rehabilitováno. Tachovský zámek vstal doslova z mrtvých.

Ing. arch. Josef Hyzler (vpravo) se svým předchůdcem v předsednické funkci Klubu Za starou Prahu JUDr. Oldřichem Horou (vlevo).

Hyzler stál též u počátků poznání a obnovy domu U zvonu na Staroměstském náměstí. Vzpomínám na chvíli, když mi společně s dr. Mukem sdělili prvotní objev velkolepého průčelí. Stalo se tak v rámci velké akce obnovy pražských fasád, vyvolané tragickým pádem římsy ve Vodičkově ulici. Hyzler byl vedoucím projektantem. Doporučil jsem tehdy nález zdokumentovat a znovu omítnout. Objev vrcholně gotického průčelí byl ovšem velmi lákavý. Průzkum hlavního průčelí domu U zvonu pokračoval a jeho výsledkem je poznání snad architektonicky nejnáročnějšího domovního exteriéru vrcholné gotiky. Na realizaci obnovy se již Hyzler nepodílel.

Osobně si plasticky vzpomínám na raně gotickou zámeckou kapli v Horšovském Týně. Hyzler tu působil jako projektant postupné obnovy velkolepého raně gotického hradu, transformovaného na renesanční zámek. Při této příležitosti se objevila problematika raně gotické kaple, vložené do prostoru prvního poschodí jihozápadní hranolové věže někdejšího biskupského hradu. V rámci stavebně-historického průzkumu jsem určil původní podobu částečně porušené kaple, odchylně od Dobroslavy Menclové. Ukázalo se, že kaple svým řešením technickým i architektonickým představuje jedno z nejoriginálnějších řešení evropské rané gotiky. Vyvstala otázka komplexní rehabilitace kaplového prostoru. Na této akci jsem působil jako pověřený odborný garant. Byl to klasický úkol pro architekta Hyzlera, který ho zvládl dokonale jak po stránce architektonické, tak i technické. Autorem

technické rehabilitace byl předčasně zemřelý inženýr Zdeněk Fuka. Evropská jedinečnost částečně zdeformovaného prostoru podmiňovala integrální obnovu, jejíž zvládnutí ovšem vyžadovalo současně velkou tvůrčí invenci a odvahu. Zvláštní komplikaci způsobovalo částečné zřícení západní zdi velké věže, k němuž došlo zřejmě již ve středověku. Souvisela s tím problematika exaktní obnovy někdejší biskupské tribuny. Napomohly tu pozoruhodné nálezy během předcházejících průzkumných prací. Realizace obnovy raně gotické hradní kaple dopadla vpravdě dokonale. Jedinečný prostor byl celistvě rehabilitován s plným uplatněním dochovaného stavu, včetně nalezených fragmentů. Dořešená západní část splynula neznatelně s originálem. Každý návštěvník si plně představí jedinečné, evropsky významné svědectví domácího technického i architektonického díla z doby po polovině 13. století. Dokonale je tu zohledněna i zásada autenticity. Je nedobrým dokladem určité dezorientace památkové péče, že uvedený Hyzlerův počin na horšovskotýnském zámku nezhodnotila.

V Praze Hyzler obnovil i malostranský románsko-gotický kostel sv. Vavřince, těžce narušený po zrušení za Josefa II. utilitárními přestavbami. Hyzler má však obrovské zásluhy o záchranu řady venkovských kostelů, kde navrhl i realizoval rozmanité sanační akce.

Přímo zázračným dílem je záchrana někdejšího klášterního kostela v Pivoni na Domažlicku. Kostel vyhořel a zůstal velice dlouhou dobu beze střechy. Památka nepříliš daleko hranic byla širší odborné veřejnosti neznáma. Vzpomínám na přednášky Václava Mencla, který stáří pivoňského presbytáře interpretoval nesprávně. Z důvodu stále se zhoršujícího, nebezpečného stavu bylo rozhodnuto kostel demolovat. Bylo přitom doslova pokrytecky doporučeno vyjmout před zbořením architektonické články presbytáře nejranější gotiky. Každému ovšem bylo jasné, že tato operace je z bezpečnostních důvodů zcela vyloučena. Nakonec to dopadlo úplně jinak. Za hrdinského nasazení zemřelého ing. Fuchse a jeho pracovníků z Geoindustrie byla klenba presbytáře stavebně zajištěna a celý kostel dostal nový krov a střechu. Jako projektant tu působil architekt Hyzler. Následně dostala i vyhořelá věž novou barokní báň. Celek stavby byl zabezpečen, zbývá ovšem konečná úprava vnějšku i vnitřku. Prokázal jsem následnou studií, že pivoňský presbytář je zřejmě nejstarší gotickou stavbou u nás. Nedaleko Pivoně je městečko Poběžovice s velmi pozoruhodným pozdně gotickým hradem, přestavěným na raně barokní zámek. Po vyklizení vojskem vynikající objekt prudce chátral. Dospělo se opět k nejjednoduššímu řešení – demolici. To se rozhodlo ještě před rokem 1989. Hrad – zámek má evropský, ba světový historický význam. V raném baroku byl jeho majitelem Bohumír Vunšvic, obnovitel kultu sv. Jana Nepomuckého, v nové době tu bydlel tvůrce Panevropy Coudenhove Calergi. Ještě v minulém režimu podnítil moudrý a obětavý předseda národního výboru Poběžovic Jílek zahájení stavebního zabezpečení zámecké budovy. Projekt na její rekonstrukci vypracoval ing. arch. Martin Sedlák ze SÚRPMO. Jeho nástupcem se stal ing. arch. Hyzler. Průběh obnovy, o kterou se mimořádně zasloužil i blízký Hyzlerův spolupracovník ing. Jan Woletz, je značně složitý, ale lze již dnes s uspokojením konstatovat, že stavební i architektonická podstata ohroženého zámku je zachráněna.

Velmi pozoruhodná je Hyzlerova architektonická aktivita, opět ve spolupráci s ing. Woltzem, na komplexní regeneraci proslulého poutního místa Skalky nad Mníškem, které bylo určeno k totální likvidaci v důsledku neplodného dolování manganu. Po jeho zastavení tu zbýval soubor ruin a těžce narušená architektonicky

významná kaple sv. Maří Magdaleny z konce 17. století, dílo Kryštofa Dientzenhofera. V těsné spolupráci se starostou Mníšku se přikročilo k postupné velkorysé rehabilitaci mimořádně přitažlivého areálu. V současné době je značně rozpracována, křížová cesta byla již obnovena, kaple sv. Maří Magdaleny stavebně zajištěna a zevně upravena, vše podle projektu ing. arch. Hyzlera.

Architekt Hyzler se po desetiletí zabýval i mimořádně malebným západočeským historickým městem Stříbrem, kde mimo jiné obnovil pozdně gotickou baštu při vjezdu do města. Jeho úsilí vyvrcholilo celkovou úpravou proslulé stříbrské renesanční radnice, jejíž zjev ovládá historické náměstí. Při její obnově byl plně rehabilitován a zušlechtěn i renesanční interiér. Renesanční architektura se stala opět důstojným sídlem vedení města.

Bylo by možno ještě dlouze psáti o architektonických aktivitách Josefa Hyzlera. Závěrem zmíním jeho působení jakožto předsedy Klubu Za starou Prahu. Stal se jím z mé přímé iniciativy. Uvědomuji si, že Hyzler je vlastně první předseda Klubu, který je ryzím architektem obnovy historických staveb. Současně situace Klubu je složitá a extrémně náročná. Odpovídá to současným tlakům na voluntaristickou proměnu Prahy, zpravidla bez ohledu na její světové hodnoty. Architekt Hyzler společně s Domácí radou Klubu vysoce nebezpečnou situaci plně pochopil a pustil se do tvrdého boje. Pomáhá mu k tomu jeho vysoce humanistické přesvědčení o světových hodnotách pražské architektury i urbanismu, široké zkušenosti vlastní projektové práce a nakonec i jeho niterné povahové rysy, prostoupené za určitých situací tvrdošíjnou nekompromisností.

V průběhu posledních let si odborná vystoupení Klubu udržela stejnou duševní svěžest i pádnost jako ve slavných dobách jeho prvních desetiletí. V současné době vystupuje Klub jakožto vynikající bojovník za záchranu pražské kulturní podstaty, jeho vedoucí role v uvedeném směru je nepřekonatelná. Inženýr architekt Hyzler hraje vynikající, nezadatelnou roli v úsilí o zachování a obnovu našeho světově jedinečného urbanistického i architektonického bohatství.

ŠKOLNÍ ÚVAHA NA TÉMA ARCHITEKT JOSEF HYZLER

Jan Woletz

Tuto stať nazývám „školní" proto, že v případě skutečných osobností, za jakou našeho letošního jubilanta považuji, oficiální média nic nenapsala ani neřekla a psát nebudou, pokud by snad někdo neprozradil, že předseda Klubu Za starou Prahu vysoko nad Klárovem na úpatí Kramářovy a dnes Zemanovy vily pěstuje a hýčká deset kusů skutečných brambor a na tuto zahrádku si nechává přivážet úrodnou moravskou zem.

Poprvé jsem se setkal se jménem ing. arch. Josef Hyzler na předposlední straně brožury Jaroměřice, státní zámek, město a okolí – vydalo nakladatelství národního podniku Čedok v Praze v roce 1953 ve spolupráci s SPS Praha, a v celé této řadě, jak jsem ji pravidelně kupoval, se stále opakovalo: půdorys a situační plán nakreslil atd. a vždy ing. arch. Josef Hyzler. Tak jsem pochopil, že architekt kreslí a plánuje a ten člověk byl můj známý z předposlední strany knížek. (Starý známý, protože na rozdíl od něj se autoři a lektoři měnili.)

Jak se již stává, skoro dvacet let po brožuře jsem ve službách svého zaměstnavatele působil jako statik a realizátor jistého projektu v Horšovském Týně a protože zdejší pan kastelán byl opravdový odborník na svém místě (měl za ženu dceru správce zámku Jaroměřice nad Rokytnou), jednou večer mi tajemně při čtvrtce vína po biografu sdělil, že druhý den přijede na zámek služebně pan architekt. Byl jsem velmi zvědav, jak vypadá můj člověk z předposlední stránky, bohužel jsem ho pokládal za turistu. Vůbec neměl žádný bohémský šáteček ani jiné poznávací znamení architektů.

Tak začala moje spolupráce s ing. arch. Josefem Hyzlerem, a to u řešení, které obdivuji stále a se mnou každý, kdo navštíví vzdálenou Pivoň. Na vojskem v r. 1953 vypálené chrámové lodi kostela Zvěstování Panny Marie ve spolupráci se svým přítelem ing. Zdeňkem Fukou vztyčil pozoruhodnou neuvěřitelně lehkou a smělou konstrukci goticky strmého otevřeného krovu na zbytcích patek neobnovitelné barokní klenby.

Všechny autorovy realizace jsou obdivuhodné a čekají na poctivé odborné zhodnocení: Anežka, gotická kaple biskupského hradu Horšovský Týn s profesorem Libenským, zámek - Městský úřad v Tachově, rekolekční dům v poutním areálu Skalka při Mníšku pod Brdy pro kardinála M. Vlka, historická radnice ve Stříbře - znovu sídlo městského úřadu, válcová věž hradu Žebrák s Karlem Neprašem, zastřešení purkrabství hradu Točník.

Alespoň vystavit a diskutovat by bylo třeba o plánech dalších hradů: Přimda, Kašperk, Radyně, Landštejn. Arch. Hyzler byl zřejmě první, kdo navrhoval ochranu korun hradních zdí a hradeb rostlinným krytem, navrhoval vzdušné podlahy a kanály a mnohé dnes obvyklé metody. Ale nepublikoval. Protože vždy důsledně sledoval realizaci svých plánů,

vykonal a vykonává bezpočet služebních cest a autorských dozorů. Každý projekt a myšlenku dotahoval a dotahuje na lešení.

A protože i dnes nechtějí firmy poslouchat a hledají únikové cestičky, v krajní mezi říkáme: počkejte, až přijede pan architekt. A klempíři najednou umí řemeslo, pokrývači neprotestují na kuželové věži, nehodní štukatéři dávají výpověď a pomocní dělníci nestačí míchat maltu.

Oni totiž nevědí, že pan architekt si jako dítě hrával na stavitele v tatínkově kolářské dílně, učil se zedníkem u firmy Jiroušek a Šulc v Mnichově Hradišti, stavěl Karborundum v Benátkách nad Jizerou v totálním nasazení, po absolvování architektury spolupracoval v padesátých letech jako architekt na volné noze s Václavem Richterem při výzkumu románské architektury na Moravě (pořízení plánové dokumentace středověkých staveb), přes působení v Pražském středisku památkové péče se dostal posléze až k prknu v SÚRPMO v bájné Jindřišské 20 jako jeden z nejbližších spolupracovníků dr. Dobroslava Líbala.

Navíc pan architekt jako český předseda Kruhu česko - německého porozumění, který byl z rodného Mukařova poslán rodiči k Liberci na handl a dokonale na vlastních prožitcích z dětství poznal vztahy obou národů, když ještě spolu žily a posléze, když je zloba a nacionalismus postavily proti sobě, je uznáván a respektován z bavorské strany jako málokdo.

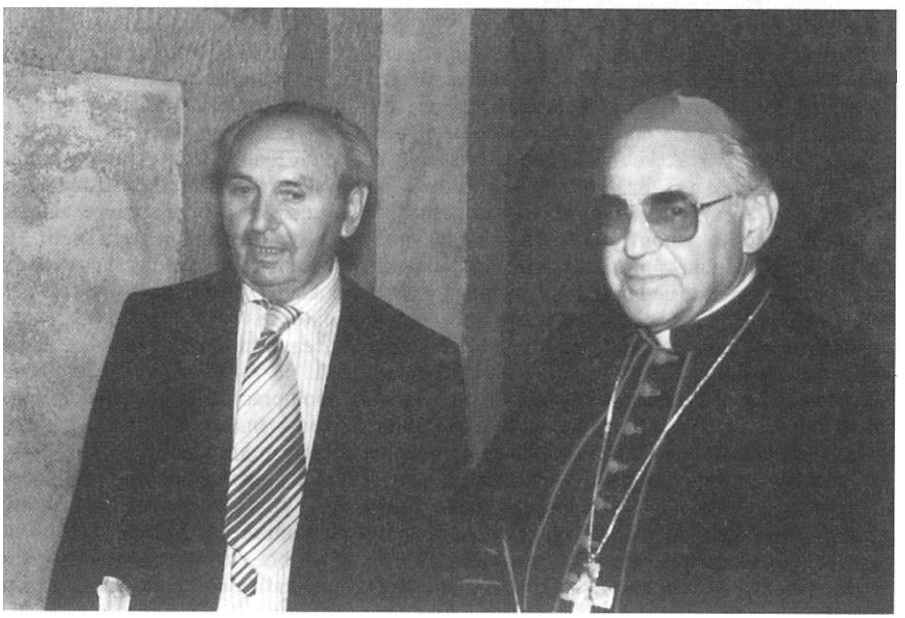

Ing. arch. Josef Hyzler s kardinálem Miloslavem Vlkem v Mníšku pod Brdy

PRAHA V PLÁNECH A PROJEKTECH. OD STŘEDOVĚKU K SOUČASNOSTI

Staroměstská radnice, březen - květen 1998, uspořádal Útvar rozvoje hlavního města Prahy, autor: Jiří Hrůza

Výstava měla být jakýmsi pendantem k prezentaci nově vzniklého Územního plánu hlavního města Prahy, svědectvím tradice plánové regulace města a poukazem na význam, který byl rozvoji města v každé době přikládán. Díky mírnému zpoždění expozice územního plánu se od sebe výstavy oddělily. To však rozhodně neznamenalo, že by historická přehlídka plánové dokumentace ztratila kontext nebo oprávnění. Připomenutí nenahraditelné role plánování v růstu města přišlo v době, která vnímá jakékoli použití slov plán a plánování jako relikt minulosti a tím umožňuje bezhlavé a již nenapravitelné zásahy do tváře české metropole.

Výstavu připravil Útvar rozvoje hlavního města Prahy a jejím autorem byl architekt a urbanista Jiří Hrůza. Byla rozdělena do částí podle časových úseků, které v dějinách plánování města tvoří logické celky. Hlavně v nové době pak tyto mezníky kopírují události společenské a politické, což zajímavým způsobem zrcadlí ambice a názory jednotlivých epoch.

Proměna města 19. století. Podtitul výstavy signalizoval velmi široký záběr, jenž se zdál být na tak malém prostoru nenaplnitelným. Historická doba od středověku po barok zde byla nastíněna jen v hrubých obrysech a tvořila tak předehru hlavnímu tématu výstavy, jímž byl rozvoj města od poloviny 19. století – doby znamenající zásadní přelom v utváření měst. V případě Prahy to byl strmý skok z podoby ospalého provinčního města do role průmyslového centra s dynamicky se rozvíjejícími předměstími. Na přelomu 19. a 20. století mělo město Praha cca 200 tisíc obyvatel. Tento údaj se však týká jen historických čtvrtí, Holešovic a Libně, které dohromady hlavní město tvořily. Jádro bylo obklopeno novými čtvrtěmi (největší byly Vinohrady, Smíchov a Karlín), které si samostatnost udržely až do prvních let republiky. Počet obyvatel v souvislé městské zástavbě na přelomu století tak činil zhruba půl milionu. Na příkladech předměstí Holešovic a Karlína byla představena překotnost vývoje, který nebyl koordinován s okolím. Pokus o jednotnou koncepci přinesla až nová republika a vzniklá Státní regulační komise.

Staroměstská asanace. Vraťme se však ještě do století devatenáctého. Růstu města a stoupající prestiži jeho obyvatel začaly vadit starobylé, avšak zchátralé části v samém středu města, obývané především chudinou. Od 80. let se pracovalo na zásadní přeměně jádra. Plán z roku 1882 je zajímavý mechanickým rozšiřováním ulic při ponechání jejich spletité sítě. Vypsanou soutěž vyhrál geometr Alfréd Hurtig, jehož plán překračoval zadání a pro jistotu bořil nejen Josefov, ale i celé Staré Město, ponechávaje jen kostely a několik vyvolených staveb. Podle Hurtigova návrhu pak byl zcela přestavěn Josefov,

kde zůstalo několik synagog, hřbitov a radnice, přilehlé části Starého Města a na Novém Městě Vojtěšská čtvrť při řece.

Všeobecně se předpokládalo, že tyto přestavby jsou jen počátkem velkolepé přeměny, jejímž symbolem se měl stát monumentální Svatováclavský bulvár, který měl v ose Václavského náměstí protnout zbytky Starého Města, napojit se na Pařížskou třídu a vyvrcholit průkopem Letenské pláně, kam národní sebevědomí situovalo budoucí parlament.

Přestavba jádra města se pomalu dotýkala i částí, které byly všeobecně chápány jako nejcennější. Odborná i laická veřejnost důrazně vystupovala proti nahrazování historického města bezvýraznými činžovními domy nebo přehnaně monumentálními budovami symbolizujícími moderní dobu. Návrh architekta Antonína Balšánka na přestavbu Malé Strany ukazuje, kam až mohly tyto vážně míněné záměry dojít.

Hlavní město. Úloha Prahy jako centra nového státu byla od počátku brána odpovědně. Namísto unáhlených velikášských projektů byla založena politicky nezávislá instituce, jež měla koordinovat a dlouhodobě nastínit rozvoj metropole – již zmíněná Státní regulační komise. Do roku 1929 vypracovala plán, který se, ač nakonec neschválen, stal základem rozvoje města. Jeho závěry vlastně určují vývoj dodnes.

Výstava také představila nerealizované projekty, ohromující odvážným pojetím a propracovaností. Byla to například vize Ideální Prahy od Maxe Urbana, jež byla vytvořena v předvečer vzniku republiky, v roce 1917. Architekt Urban nastínil podobu metropole s obdivuhodným systémem čtvrtí obytných a továrních, jež měly být prokládány parky a veřejnými budovami. Názvy jako Sluneční město, Polední město či Kosmopolis pak asi nejlépe vystihují fantaskní atmosféru nikoliv nerealizovatelného projektu.

Dalším pozoruhodným vystaveným souborem bylo torzo soutěže na vyřešení městské dopravy z roku 1930. Díky účasti velkých podniků byla dobře organizována a zaplacena. Ukazuje schéma dopravy s podzemní dráhou, vyřešenou silniční a železniční dopravou a prezentuje též na svou dobu neuvěřitelné návrhy, jako například vyloučení osobní dopravy z centra města.

Druhá světová válka násilně přerušila vývoj Prahy. Odbobí okupace se na podobě města naštěstí nepodepsalo. Praha přitom byla na seznamu měst určených k totální přestavbě v duchu Třetí říše. Po válce tu pak bylo ohrožení ze strany socialistické architektury, nový režim postrádal v centru města veliký shromažďovací prostor. Pokoušel se jej například umístit na náměstí Republiky, prodloužené až k Vítkovu nebo do prostoru Starého Města v okolí dnešního Palachova mástětí. Nesmyslnost projektů pak uznali sami navrhovatelé – byly staženy a na výstavě zveřejněny zřejmě poprvé. Výstavu završila série směrných a územních plánů až do doby nedávné, které byly opět dosti poplatné době svého vzniku. Realizace byť sebelepších návrhů dopadla katastrofálně a vzniklé necitlivé betonové soubory jsou snad největším problémem budoucího rozvoje města.

Obraz města se po staletí měnil. Jak je zřejmé, ještě radikálněji se měnily představy o něm. Téměř každá doba se jej pokoušela přeměnit zásadně a vyřešit jednou provždy. Výstava o historii plánování jednoho města tak vlastně kromě jiného ukázala jepičí život myšlenek, které se zdály zásadní a definitivní. Je na nás, zda naše epocha vytvoří jen další z řady pomníků nebo se stane tolik potřebným odrazovým můstkem pro rozvoj živého organismu města Prahy.

Richard Biegel

THE ST. MICHAEL MYSTERY (MYSTÉRIUM SV. MICHALA)

Bývalý kostel sv. Michala na Starém Městě pražském, pořádá: Michal Praha, spol. s r.o., autoři neuvedeni.

Když zaslechnete na rozpálené dlažbě Melantrichovy ulice v úmorném letním parnu lákavé vyvolávání: „.... *érkondišn... franc kafkáá... medžik vižn...*" (rozuměj: air condition, Franz Kafka, magic vision), můžete odolat? Vidina procházky tajemnou Prahou, co naplat že umělou, hlavně že klimatizovanou, a to navíc očima Franze Kafky, v takový okamžik nemá konkurenci.

Pokud od multimediální show „The St. Michael Mystery" v rekonstruovaném kostele sv. Michala nedaleko Staroměstského náměstí očekáváte především „érkondišn", nebudete zklamáni. Problém nastane teprve v okamžiku, kdy si v konfrontaci s programem uvědomíte, že o Praze a Kafkovi náhodou či omylem také něco víte. Redukce dějin Prahy a současně zhmotnění její magičnosti do několika výstižných a přitom divácky atraktivních vizí je totiž úkol velmi odvážný až nadlidský. Není proto divu, že výsledkem je slaboduchý obsahový „guláš", do něhož, po vzoru kočičky s pejskem, když vařili dort, jsou naházeny lahůdky snad jednotlivě velmi chutné, ale dohromady stravitelné jen takovým turistou, který slovo Praha slyšel poprvé včera na počátku svého zájezdu. To vše je upečeno, či „spečeno" do velmi efektního audiovizuálního celku, kterému po technické stránce (hromy, blesky, zemětřesení) nelze mnoho vytknout.

Největším obsahovým problémem programu je podle mého názoru snaha za každou cenu těžit z věhlasnosti a popularity Franze Kafky, snaha naroubovat charakteristické momenty z jeho slavných děl Proměna a Proces v scénickém provedení na procházku umělou magickou Prahou. Přitom odhaduji, že sotva jedno procento zahraničních návštěvníků něco od Kafky četlo a sotva třetina snad tuší něco o obsahu jeho díla. Kafkova zoufalá vyhublá tvář s uhrančivýma očima, již notoricky známá každému turistovi po několika hodinách pobytu v Praze z pohlednic, letáků a trik, vítá hned v několikerém provedení návštěvníka na počátku prohlídky programu Mystéria. Z Kafky se tak stává maskot, fetiš, jakýsi Mickey Maus zábavního parku zvaného „magická Praha".

Mimořádně povedeným vyvrcholením této snahy je věta, kterou mimo jiné uslyší návštěvník z reproduktoru, pronesenou pateticky vemlouvavě vážným hlasem: „.... *Kafka byl Praha a Praha byla kavka...*" (myšleno nepochybně *Kafka*). Nešikovný stylista se dopustil báječné slovní hříčky, kterou zahraniční návštěvníci ve svých jazycích nemají možnost docenit. Praha zde skutečně vystupuje jako „kavka" nebo ještě lépe „volavka", protože skutečnou „kavkou k oškubání" jsou v tomto případě turisté.

Posuďte, co se turista o Praze dozví při dvacetiminutovém hraném filmovém představení v upravené lodi kostela sv. Michala, které je vyvrcholením prohlídky programu Mystéria: Libuše založila Prahu. Pak Praha shořela a znovu ji postavil Karel IV. Jan Hus

se nelíbil jednomu obtloustlému prelátovi, který ho nechal upálit přímo na kazatelně. V době husitů opět Praha lehla popelem. Opět ji pozvedl až Rudolf II., který měl zálibu ve sběratelství a rád okukoval nahé modelky. Rabbi Löw stvořil Golema. Golem byl něco jako Hitler (nepochopitelné obrazové prolnutí Golema s Hitlerem a přeskočení tří století), který obsadil s tanky Prahu. Naštěstí ji hned osvobodili Rusové, kteří si ji bohužel vzápětí podrobili, aby se český národ mohl na Letné opět sám slavně osvobodit. Happyend: Libuše je konečně spokojená, takhle si tu slávu Prahy představovala. Mimochodem, v celém programu jsem silně postrádala postavu Wolfganga Amadea Mozarta!? Překvapivé absenci božského Amadea, coby druhého pražského turistického fetiše, vůbec nerozumím.

Závěrem mohu všem upřímně doporučit: navštivte program Mystérium sv. Michala. Vstupné sice není úplně lidové, ale stojí to za to. Estetický vkus a názory si musíme tříbit i negativními podněty.

Kateřina Bečková

LUBOMÍR SRŠEŇ: OBCHOD S UMĚLECKÝMI PŘEDMĚTY V ČECHÁCH V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ
(K zakladatelské úloze Franze Zimmera)

Sborník Národního muzea v Praze, řada A - Historie, roč. LI/1997/1-4, Národní muzeum v Praze, 1998, 52 str., cena 40 Kč.

V rámci edice Sborníku Národního muzea v Praze (Acta musei nationalis Pragae) vyšla nyní pozoruhodná práce historika umění PhDr. Lubomíra Sršně, jejíž název uvádíme v titulku.

Jak sám autor píše v úvodu stati, k zpracování tématu ho přivedla vpodstatě náhodně poznámka na rubu malovaného portrétu jistého Franze Zimmera ve sbírce oddělení starších českých dějin Národního muzea. Poznámka totiž praví, že dotyčný zřídil r. 1804 první obchod s uměleckými předměty v Čechách. Údaj vzbudil oprávněnou zvědavost a podnítil dr. Sršně k badatelské práci, kterou se rozhodl tvrzení verifikovat či vyvrátit. V té souvislosti však bylo třeba nejen vyhledat a podrobně prozkoumat další údaje o portrétovaném muži, pro encyklopedie a slovníky téměř neznámém, ale též poznat charakter a fungování obchodu s uměním počátkem 19. století. S výsledkem bádání dr. Lubomíra Sršně se nyní můžeme v publikované stati podrobně seznámit a posoudit, jak se autorovi vytčený cíl podařilo naplnit.

Nejprve je podrobně popsán a zhodnocen již zmíněný portrét Franze Zimmera z roku 1819 od vynikajícího vídeňského malíře Friedricha J. G. Leidera a současně i později vzniklý, méně malířsky kvalitní protějšek k němu – portrét Zimmerovy manželky Veroniky od neznámého autora. V další části autor charakterizuje vývoj a náplň profese „obchodník s uměleckými předměty" od jejích počátků v rudolfínské době po konkrétní pražské podmínky na počátku 19. století.

Další kapitola shrnuje informace o životě Franze Zimmera, jejichž kostru tvoří matriční údaje o narození a úmrtí (1765 - 1842), o dvou sňatcích a narození dětí. Údaje z matrik a schematismů pak obohacují bádání o další cenné stopy – adresy bydlišť a obchodů. Zpracováním pramenů dospívá autor k závěru, že skutečně nejpozději v roce 1804 si Franz Zimmer otevřel obchod v tzv. Červeném domě v Jezuitské ulici (dnes Karlova čp. 147, dům zván též U Kočků). Umístění obchodu nebylo náhodné, neboť Jezuitská ulice byla jedním z cílů milovníků a znalců umění a vzdělanců vůbec (např. prodejna grafik bratří Balzerů – čp. 157, Schönfeldovo nakladatelství s prodejnou novin a knih – čp. 184, nedaleké Klementinum s knihovnou a Uměleckou akademií). Zimmerův obchod v dalších letech několikrát měnil v nevelkém okruhu působiště a měl filiálku v Karlových Varech, jak dosvědčují zachované vizitky a údaje ve schematismech. V pozůstalostním spise Franze Zimmera, zachovaném v Archivu hlav. města Prahy, je sepsán veškerý sortiment obchodu a lze z něj vydedukovat i některé majetkové souvislosti (výtah ze soupisu je publikován v příloze sborníku).

Mimořádně cenným materiálem, který dává živou představu o tom, jak „tvrdým chlebíčkem" plným podnikatelských nástrah byla živnost obchodníka s uměním, je pak otevřená osobní výpověď Franze Zimmera vzniklá nedlouho před jeho smrtí. Text, který je v českém překladu i německém originále ve sborníku plně citován, se spolu s dalšími materiály zachoval v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v pozůstalosti Zimmerova potomka, známého mladočeského politika Emanuela Engla. Další kapitoly sborníku jsou věnovány prověření údajných známostí a kontaktů Franze Zimmera se známými osobnostmi aristokracie, vědy a umění tehdejší doby, podrobnému rozboru sortimentu Zimmerova obchodu podle soupisu zboží z roku 1842 i přehledu Zimmerových následovníků a konkurentů.

Svižná a věcná stať Lubomíra Sršně zaujme každého milovníka umění i historie, neboť vyniká všemi náležitostmi odborné práce: přináší zcela nové poznatky a souvislosti, disponuje dokonalým poznámkovým aparátem (každé tvrzení, každý věcný údaj je podložen odkazem na zdroj informace), vyčerpávající soupis literatury, německé resumé, dokonale zpracované popisky k pětadvaceti publikovaným ilustracím v obrazové příloze). Ostatně odborné kvality se u Sborníku Národního muzea předpokládají, ale předností této práce je i její nepochybná přitažlivost a čtivost pro laickou či „poučenou" veřejnost. Snad je to způsobeno tím, že text zpracovává téma lidského osudu a historii zajímavé živnosti, jejíž problematika je aktuální i dnes.

Sborník ve formátu A 4 obsahuje 52 stran. Elegantní klasická grafická úprava dobře koresponduje s obsahovou náplní a vyniká díky kvalitnímu tisku na pěkném křídovém papíře. Cena svazku, nepochybně značně dotovaná, je podle údaje v tiráži 40 Kč.

Kateřina Bečková

VÝSLEDKY HOSPODAŘENÍ KLUBU ZA STAROU PRAHU ZA ROK 1997

PŘÍJMY	
příspěvky členů	68.169,40 Kč
grant Ministerstva kultury ČR	20.000,– Kč
grant Magistrátu hlav. města Prahy	20.000,– Kč
příjmy celkem	**108.169,40 Kč**
VÝDAJE	
tisk Zpráv Klubu - 2 čísla	121.422,– Kč
poštovné při rozesílání Zpráv	11.708,– Kč
časopisy a knihy pro knihovnu Klubu	2.556,– Kč
telefony	2.126,30 Kč
elektřina (světlo, teplo)	10.059,80 Kč
kancelářské potřeby, kopírování apod.	2.936,10 Kč
knižní a květinové dary	919,50 Kč
cestovné a pohoštění návštěv	1.204,50 Kč
příspěvek posluchačům ČVUT	2.500,– Kč
příspěvek Svatoboru	5.000,– Kč
telefonní záznamník	4.819,– Kč
domácí telefon	757,– Kč
kalkulačka	400,– Kč
nájem sálu Malostr. besedy	1.200,– Kč
výdaje celkem	**167.608,20 Kč**
ztráta	**59.438,80 Kč**

Výsledek hospodaření Klubu skončil poměrně vysokou ztrátou, která byla hrazena z finanční rezervy uložené v ČSOB. Bohužel nízká položka příjmů je důsledkem liknavosti některých členů Klubu, kteří dluží členské příspěvky za minulé roky, i těch, kteří nevzali na vědomí zvýšení (z 20 Kč na 50 Kč ročně), ke kterému nás donutily rostoucí ceny za tisk a poštovné. Přitom výši členského příspěvku 50 Kč ročně nechceme dále zvyšovat, abychom umožnili účast členům - důchodcům. Děkujeme všem, kteří chápou finanční potíže Klubu a svojí štědrostí dobrovolně zasílají částku vyšší a přispívají podstatnou měrou k zlepšení naší finanční situace.

Závěrem musíme konstatovat, že platební morálka se již v tomto roce výrazně zlepšila a máme opět přislíbeny granty Ministerstva kultury a pražského magistrátu. Je proto reálná naděje, že v letošním roce bude rozpočet téměř vyrovnaný nebo jen mírně ztrátový.

Zprávy Klubu Za starou Prahu č. 2/98

byly dány do tisku 21. srpna 1998 za této domácí rady:

Ing. arch. Josef Hyzler - *předseda*

JUDr. Zdeněk Dušek, PhDr. Kateřina Bečková - *místopředsedové*

Richard Biegel, JUDr. Jan Cejp, Marek Foltýn, Mgr. Kateřina Hanzlíková, JUDr. Otakar Frankenberger, Josef Hrubeš, Radek Lunga, Akad. arch. Jaroslava Mrázová, PhDr. Jindřich Noll, Karel Novotný ml., Doc. ing. Jiří Pauli, CSc., Prof. arch. Milan Pavlík, CSc., Ing. arch. Helena Polívková, Csc., Ing. arch. Milan Polívka, PhDr. Helga Turková, Ing. Jan Woletz - *členové*

Ing. arch. Karel Doubner, Ing. arch. Martin Krise, Ing. Jiří Novák, Michal Patrný - *náhradníci*

Milan Patka, Dr. ing. Jan Kloub - *revizoři*

Redakce:

Kateřina Bečková

Jazyková úprava:

Radek Lunga

Obálku navrhla:

Vera Dědičová s použitím předlohy Miloše Endlera

Litografie a tisk: PULSO, s.r.o., Nitranská 22, 130 00 Praha 3

Digitalizace - www.digiBooks.cz

KLUB ZA STAROU PRAHU

sídlí v Juditině věži Karlova mostu, Praha 1, Mostecká 1
Úřední hodiny: středa 15 - 18 hod.
Telefon: 02/530506
(v mimoúředních hodinách možno ponechat vzkaz na telefonním záznamníku).

Domácí rada se schází každou druhou středu (sudé týdny) od 17,30 hod.

Podávání novinových zásilek povolilo Ředitelství pošt pod čj. NP 154/94 ze dne 20. ledna 1994.